

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

INGMARA BERGMANE

**Nekustamais īpašums
laulāto mantiskajās attiecībās**

Promocijas darba kopsavilkums
juridisko zinātņu doktora (Dr.iur.) zinātniskā grāda iegūšanai

Rīga 2006

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

INGMARA BERGMANE

**Nekustamais īpašums
laulāto mantiskajās attiecībās**

Promocijas darba kopsavilkums
juridisko zinātņu doktora (Dr.iur.) zinātniskā grāda iegūšanai

Rīga 2006

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedrā no 2002.gada līdz 2006.gadam.

Darba raksturs: juridiskā zinātnes nozare – civiltiesiskās zinātnes

Darba vadītājs: asoc. prof., Dr.iur. Kaspars Balodis

Darba recenzenti: 1)

2)

3)

Darba aizstāvēšana: 200_.gada _____ plkst. _____
Latvijas Universitātes Juridiskās zinātnes promocijas
padomes atklātajā sēdē, Rīgā, Raiņa bulvārī 19, ____.
telpā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes
bibliotēkā, Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

Promocijas padomes priekšsēdētājs: Dr.habil.iur., prof. Kalvis Torgāns

Promocijas padomes sekretārs: Dr.habil.iur., prof. Uldis Krastiņš

Tēmas aktualitāte

Promocijas darba tēmu “*Nekustamais īpašums laulāto mantiskajās attiecībās*” autore izvēlējās, pamatojoties uz vairāk kā deviņu gadu periodā veiktajos pētījumos konstatēto un izdarītajiem secinājumiem, ka laulāto mantisko attiecību jautājums Latvijas Republikas tiesību sistēmā nav sakārtots, spēkā esošo tiesību aktu normas ir pretrunīgas, pastāv laulāto mantu grupas, kas vispār netiek atrunātas tiesību aktos, nav skaidrs laulāto mantas dalīšanas jautājums, nav skaidra laulāto mantas piederība vienam vai abiem laulātajiem, ir pretrunīga izpratne par laulības līgumiem kā Civillikuma normās tā arī šo normu piemērošanā praksē, tiek slēgti juridiski nekorekti laulāto mantas statusu regulējoši līgumi un laulības līgumi, tiesu prakse, kas saistīta ar strīdiem par laulāto mantiskajām attiecībām ir pretrunīga un tiesas nepareizi piemēro Civillikuma normas.

Problēmjaudājumi laulāto mantiskajās attiecībās tiek skatīti saistībā ar nekustamajiem īpašumiem, jo nekustamie īpašumi ir manta, kas prasa publisku reģistrāciju, līdz ar to – tie ir precīzi fiksēti, zināmi, tiek norādīts to īpašnieks, statuss, juridiskajā praksē tieši par nekustamajiem īpašumiem ir visvairāk strīdu, un nekustamā īpašuma tiesiskā statusa jautājums laulāto mantiskajās attiecībās ir viens no problemātiskākajiem jautājumiem Ģimenes tiesībās.

Spēkā esošās tiesību normas, publikācijas plašsaziņas līdzekļos un zinātniskajā literatūrā paustie viedokļi, kā arī tiesu prakse ir pierādījuši šī jautājuma aktualitāti, jo līdz šim nav vienotas izpratnes un vienota viedokļa par laulāto mantiskajās attiecībās pastāvošajiem tādiem pamatjēdzieniem kā “laulāto kopīga manta”, “laulāto atsevišķa manta”, “laulības līgums” un citiem.

Latvijas Republikā no Latvijas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas spēka atjaunošanas 1993.gada 1.septembrī līdz pat šim brīdim nepastāv zinātnisku pētījumu par laulāto mantisko attiecību problēmjaudājumu tēmu, nav pat plašāku komentāru par šo jautājumu. Ir tikai atsevišķi raksti masu saziņas līdzekļos un specializētā juridiskajā literatūrā. Pēdējie plašākie komentāri ir no Latvijas Republikas tiesībzinātnieku rakstītā pagājušā gadsimta 40.gadiem, kad 1938.gada 1.janvārī spēkā stājās 1937.gada 28.janvārī pieņemtais Latvijas Civillikums, taču, ievērojot situāciju, ka Civillikums stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī, savukārt, jau 1940.gadā tā darbība tika pārtraukta, pa šo neilgo laika periodu praktiski nebija iespējams uzkrāt Civillikuma normu piemērošanas un tiesu prakses pieredzi un no minētā laika posma mēs šodien varam izmantot pārsvarā tikai tiesībzinātnieku rakstītos teorētiskos secinājumus. Jāuzsver arī tas, ka 1993.gada 1.septembrī, atjaunojot Civillikuma Ģimenes tiesību daļas spēkā esamību, Civillikuma Ģimenes tiesību daļā vārdi “vīrs” vai “sieva” tika gramatiski

aizstāti ar vārdiem “laulātais” vai “laulātie”. Taču šāda gramatiska Civillikuma pielāgošana mūsdienu situācijai, neizvērtējot zinātniskā līmenī ar citām interpretācijas metodēm šo tiesību normu saturu, ir radījusi virkni tiesību normu piemērošanas problēmu un neskaidrības laulāto mantiskajās attiecībās, kas attiecas uz konkrētiem laulāto mantas veidiem – laulāto kopīgo mantu un laulāto atsevišķo mantu kā likumiskajās tā līgumiskajās laulāto mantiskajās attiecībās.

Tādēļ var pamatoti apgalvot, ka laulāto mantisko attiecību problēmjautājumi kopumā Latvijas tiesībzinātnieku vidū zinātniskā līmenī nav apzināti un pētīti, secinājumi nav izvirzīti, lai gan, kā to ir pierādījusi tiesu prakse un šī darba autore zinātniskie pētījumi šajā jomā līdz promocijas darba izstrādei, Latvijas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas tiesību normas, kas regulē laulāto mantiskās attiecības ir pretrunīgas, neviennozīmīgi interpretējamas, neskaidras un ir atsevišķi laulāto mantas veidi, kas pašlaik Civillikumā netiek vispār regulēti, kā rezultātā katrā atsevišķā strīdus gadījumā nekustamie īpašumi tiek definēti vai nu kā laulāto kopīga vai atsevišķa manta. Tātad, laulāto mantisko attiecību jautājums joprojām ir nesakārtots un tādēļ arī aktuāls, jo, pamatojoties uz Civillikuma Ģimenes tiesību daļas normām, kā laulātie tā arī trešās personas iegūst kustamu un nekustamu mantu un rīkojas ar to, kas, savukārt, rada tiesiskas sekas.

Promocijas darba autore laulāto mantisko attiecību jautājuma izpēti uzsāka, studējot Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesionālajā studiju programmā, iegūstot jurista kvalifikāciju. Laulāto mantisko attiecību jautājuma izpēti autore turpināja maģistra studiju programmā un, aizstāvojot maģistra darbu. Pa šiem izpētes gadiem laulāto mantisko attiecību jautājums ir palicis tikai komplicētāks un ir radušies vēl vairāk problēmjautājumu, kuru atrisināšana ir būtiska un nepieciešama. Tādēļ arī autore turpināja uzsākto laulāto mantisko attiecību izpētes jautājumu un ir izstrādājusi šo promocijas darbu.

Promocijas darbā apskatīto problēmjautājumu analīze būtu nepilnīga bez citu valstu pieredzes analīzes un izpētes šajā jautājumā. Tādēļ darbā tiek analizēta tādu valstu pieredze kā Vācijas Federatīvās Republikas, Igaunijas Republikas un Krievijas Federācijas pieredze laulāto mantisko attiecību juridiskajā regulēšanā tiesību normu līmenī un praktiskajā pieredzē šo tiesību normu piemērošanā.

Izstrādātais promocijas darbs ir zinātnisks pētījums, kurā iespējami pilnīgi aplūkota laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma problemātika. Darbā izvirzītas Latvijas zinātnei jaunas teorētiskās idejas un atziņas laulāto mantisko attiecību tiesiskās regulēšanas kontekstā, kā arī izteikti konkrēti priekšlikumi tiesību normu pilnveidei šīs problēmas skatījumā.

Darba mērķis, uzdevumi, struktūra un metodes

Darba mērķis ir apzināt pastāvošās problēmas Civillikuma normās par laulāto mantiskajām attiecībām un, analizējot citu valstu tiesību aktus šajā jomā, izdarīt secinājumus par Civillikuma prasībām laulāto mantisko attiecību tiesiskajā regulēšanā. Izdalīt konkrētus problēmjaudājumus, kuru nesakārtošana noved un turpmāk novedīs pie Civillikuma normu nepareizas interpretācijas un piemērošanas praksē, kā rezultātā laulāto mantiskajās attiecībās iesaistītajām personām ir radušies un, ja šis jautājums netiks sakārtots, turpmāk radīsies mantiska rakstura zaudējumi vai nemantisks kaitējums. Veikt apzināto problēmu padziļinātu analīzi tā kā pašlaik Civillikums nepietiekami aizsargā laulāto mantiskās attiecības, un laulātajiem ir ierobežotas iespējas panākt savu aizskarto civilo tiesību un mantisko interešu aizstāvību un atjaunošanu. Izteikt konkrētus priekšlikumus apzināto problēmu risināšanai tiesību teorijā un izteikt priekšlikumus par atbilstošākiem grozījumiem Civillikumā, lai sakārtotu laulāto mantiskajās attiecībās apzināto problēmu risinājumu arī praksē.

Darba uzdevumi ir apskatīt laulāto mantisko attiecību attīstību dažādos vēstures periodos Latvijā, apskatot nekustamā īpašuma tiesisko statusu laulāto mantiskajās attiecībās, noteikt galvenās atšķirības nekustamā īpašuma tiesiskajā regulējumā laulāto mantiskajās attiecībās - likumiskajā un līgumiskajā sistēmā, apskatīt arī ārvalstu pieredzi laulāto mantisko attiecību tiesiskajā regulēšanā, kā arī, meklēt un ieteikt iespējamus risinājumus šo attiecību juridiskā sakārtošanā un noformēšanā, un apskatīt iespējamus problēmu risinājumus gadījumos, ja laulāto mantas statusa regulējošos līgumos vai laulāto mantiskās attiecības regulējošos līgumos (laulības līgumos) noteiktais ir pretrunā ar Civillikumu.

Darba struktūra. Darbs sastāv no četrām nodaļām, kā arī no ievada daļas un kopsavilkuma daļas. *Ievadā* tiek dots vispārīgs ieskats promocijas darba tēmā, dots izvēlētās tēmas pamatojums un tā aktualitāte un darbā apskatīto problēmu risinājuma nepieciešamība, kā arī noteiktas pētījuma robežas un definēts pētījuma mērķis.

Pirmajā nodaļā apskatīts nekustamā īpašuma tiesiskais regulējums laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībā un tādi laulāto mantas veidi kā kopīga manta, atsevišķa manta, atsevišķi iegūta manta, tiek analizēti laulāto mantiskās attiecības regulējoši līgumi, kuri nav laulības līgumi, kā arī sniegts ieskats laulāto ģimenes un kopīgās mājāsaimniecības izdevumu segšanas kārtības tiesiskajā regulējumā un laulāto un šķirto laulāto tiesībām uz uzturu tiesiskajā regulējumā.

Otrajā nodaļā tiek apskatīts nekustamā īpašuma tiesiskais regulējums laulāto līgumiskajās mantiskajās attiecībās un laulības līgumi par visas laulāto mantas šķirtību un laulāto mantas kopību.

Trešajā nodaļā tiek apskatīts laulāto mantisko attiecību tiesiskais regulējums Vācijas Federatīvajā Republikā, Igaunijas Republikā un Krievijas Federācijā.

Ceturtajā nodaļā tiek apskatīta laulāto mantisko attiecību tiesiskā aizsardzība, apskatot tādos jautājumus kā Civillikuma noteikumu ievērošanas nozīme laulāto mantisko attiecību tiesiskajā aizsardzībā un amatpersonu iespējamā atbildība.

Darba kopsavilkumā apskatītas nekustamā īpašuma laulāto mantiskajās attiecībās tiesiskā regulējuma problēmas, iespējamie risinājumi un aizsardzība.

Darbam ir 16 pielikumi ar praksē noslēgto laulības līgumu analīzi, anotācijas, izmantotās literatūras, tiesību aktu un tiesu prakses saraksti.

Darbā izmantotās metodes. Darbā izmantotas vairākas pētniecības metodes - salīdzinošā jeb komparatīvā metode, vēsturiskā metode, socioloģiskā metode, deduktīvā metode, induktīvā metode un loģiskā metode.

Salīdzinošā jeb komparatīvā metode pielietota, lai pierādītu tiesību sistēmu kopīgās iezīmes laulāto mantisko attiecību tiesiskajā regulējumā Latvijas un ģermāņu tiesību sistēmas valstīs, kā arī atklātu atšķirības, kas pastāv starp Latvijas tiesību sistēmu, ģermāņu tiesību sistēmas valstīs un sociālistisko tiesību lokam piederīgo valstu tiesību sistēmās.

Vēsturiskā metode pielietota laulāto mantisko attiecību jēdziena un izpratnes likumiskajā un līgumiskajā mantisko attiecību sistēmā attīstības dinamikas novērošanai, šī jēdziena izpratnes un interpretācijas attīstībai, un izpētei. Papildus vēsturiskā metode lietota, lai izpētītu virkni tiesību avotus, atsevišķus tiesību institūtus un individuālas tiesību normas. Pētāmais materiāls skatīts vēsturiskā aspektā, lai noskaidrotu, kā un kas ir ietekmējis konkrētas normas (regulējuma) saturu.

Socioloģiskā metode izmantota, lai aplūkotu tiesību normas un institūtus saistībā ar sabiedriskās dzīves attīstību un tagadnes sabiedriskās kultūras prasībām.

Ar *deduktīvās metodes* palīdzību darbā no vispārīgiem juridiskiem terminiem, aspektiem tiek izdarīts slēdziens par individuālo – konkrētām tiesību normu prasībām to praktiskajā pielietošanā dzīvē.

Induktīvā metode – tiek parādīta tiesību normu piemērotāju veiktā izmantoto tiesību normu un vispārējo tiesību principu konkretizācija gan no tiesību normām, gan no tiesu prakses, t.i., pētīta tiesību normu piemērotāju konkrētā rīcība un analizēti kļūdu cēloņi, kā arī vispārinātas praksē gūtās atziņas, pārnesot tās uz juridisko dogmatiku.

Loģiskā metode jeb analogijas slēdziens, ar kuras palīdzību apvienota gan indukcijas, gan dedukcijas metode. Ar analogijas slēdzienu darbā izdarīti secinājumi no zināmām individuālajām pazīmēm un vēl nezināmām individuālām pazīmēm, bet kuras ir iespējamās.

Darba teorētiskā nozīme un praktiskā pielietojamība

Darba teorētiskā nozīme izpaužas laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma problēmjaudājumu apzināšanā un to teorētiskā analizē. Darbā veikta plaša un pilnīga laulāto mantisko attiecību institūta izveidošanās un attīstības analīze. Veikta precīza tādu laulāto mantiskajās attiecībās pastāvošo pamatjēdzienu analīze kā “laulāto kopīga manta”, “laulāto atsevišķa manta”, “laulības līgums”, „laulības līgums par visas laulāto mantas šķirtību”, „laulības līgums par laulāto mantas kopību” un citiem.

Darba tēmas aktualitāti un teorētisko nozīmi pamato arī tas, ka līdz pat šim brīdim Latvijā nepastāv zinātniska pētījuma par Latvijas Civillikumā regulēto laulāto mantisko attiecību problēmjaudājumu tēmu, zinātniskajā literatūrā nav plašu zinātnisku publikāciju, kas vispusīgi apskatītu laulāto mantisko attiecību problēmjaudājumus, piedāvājot konkrētus apzināto problēmjaudājumu risinājumus.

Pēdējie plašākie komentāri par laulāto mantiskajām attiecībām ir no Latvijas Republikas tiesībzinātnieku rakstītā pagājušā gadsimta 40.gadiem, periodā, kad tika izstrādāts, pieņemts (1937.gada 28.janvārī) un stājās spēkā Latvijas Civillikums (1938.gada 1.janvārī), taču, ievērojot situāciju, ka Latvijas Civillikuma spēkā esamība un darbība jau 1940.gadā tika pārtraukta, tad pa šo neilgo laika periodu praktiski nebija iespējams uzkrāt teorētiskās atziņas un praktisko Civillikuma normu piemērošanas un tiesu prakses pieredzi un no minētā laika posma mēs šodien varam izmantot tikai tiesībzinātnieku teorētiskos secinājumus par laulāto mantiskajām attiecībām. Tādēļ var teikt, ka laulāto mantisko attiecību jautājums Latvijas Republikā zinātnisko pētījumu līmenī nav apskatīts, problēmjaudājumi nav apzināti un secinājumi nav izvirzīti.

Darbā analizētais un secinātais ļauj izvirzīt jaunas teorētiskas atziņas par laulāto mantiskajās attiecībās pastāvošo pamatjēdzienu sistēmu, uz kuras pamata ir iespējams izstrādāt un sakārtot laulāto mantisko attiecību tiesisko regulējumu tiesību aktos un, līdz ar to, arī tiesu praksē un tiesību normu praktiskajā piemērošanā.

Darba praktiskā nozīme. Darba saturs nav vērtējams tikai kā teorētisks pētījums bez sasaistes ar tiesu praksi un līgumu slēgšanas praksi. Darbs var tikt izmantots arī studiju procesā, laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma apguvē. Darbā pēc tiesu prakses un citu juridiskās prakses dokumentu analīzes tiek norādīts uz šo dokumentu būtiskākajām kļūdām, pretrunām un sekām. Tiek ieteikti risinājumi šo praktisko kļūdu novēršanā un jautājumu tiesiskā sakārtošanā.

Darba rezultātu aprobācija

Teorētiskās un praktiskās atziņas, kas gūtas promocijas darba izstrādes gaitā, ietvertas zinātniskās publikācijās un konferenču runās, kuru uzskaitījums ir norādīts kopsavilkuma noslēgumā. Pētījuma rezultāti izmantoti praksē, konkrētu priekšlikumu iesniegšanā par nepieciešamajiem grozījumiem Civillikuma Ģimenes tiesību daļā.

Izmantoto avotu, literatūras un tiesību avotu raksturojums

Šā darba tapšanā izmantoti gan mūsdienu literatūras avoti, tostarp Latvijas Republikas un citu Rietumu tiesību loka valstu tiesību avoti, gan arī nenormatīva rakstura tiesību avoti un tiesu prakse.

Latvijas tiesiskās sistēmas ietvaros 20.gadsimta 20.-30.gados vairāki tiesībnieki pievērsās laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma problēmas izpētei. Darbā apskatīti tādu pagājušā gadsimta 20., 30.gadu autoru kā J.Akmeņa, B.Berenta, V.Brīvmaņa, A.Būmaņa, J.Drandes, K.Ducmaņa, L.Frīdenbergas, E.Hūna, E.Roles, V.Sinaiska, A.Švābes un citu autoru darbi un publikācijas plašsaziņas līdzekļos.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas 1990.-1991.gadā, uzsākot Latvijas Republikas tiesību sistēmas atgriešanos Rietumu tiesību lokā, un, 1993.gada 1.septembrī, atjaunojot Latvijas Civillikuma (pieņemts 1937.gada 28.janvārī) Ģimenes tiesību daļas spēkā esamību, vairāki autori analizēja Ģimenes tiesības Civillikumā. No šī perioda darbā izmantoti un apskatīti tādu autoru kā I.Fridrihsona, Sk.Krūmiņas, A.Grūtupa darbi.

Laika posmā no 1994.gada līdz 2006.gadam atsevišķi autori ir apskatījuši laulāto mantisko attiecību tiesisko regulējumu Latvijas Civillikumā. Darba tapšanas gaitā analizēti un pētīti tādu autoru kā A.Allika, J.Dzelmes, I.Fridrihsona, E.Kalniņa, R.Krauzes, Sk.Krūmiņas, M.Paļčikovas, J.Vēbera un G.Višņakovas darbi.

Darba ietvaros, apskatot laulāto mantisko attiecību tiesisko regulējumu Vācijas Federatīvās Republikas tiesību aktos, pētīti tādu autoru kā Dieter Schwab un Wilfried Schlüter darbi.

Darba ietvaros tiek pētīti gan Latvijas Republikas, gan Rietumu tiesību loka – Vācijas Federatīvās Republikas un Igaunijas Republikas tiesību akti, kā arī sociālistisko tiesību loka – Krievijas Federācijas tiesību akti.

Tiesu prakses analīze veikta Latvijas Republikas Augstākās tiesas, apgabaltiesu un rajona tiesu līmenī.

Īss pētījuma apraksts

1. *Nekustamais īpašums laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās*

Pētījuma pirmajā nodaļā tiek apskatīta laulāto likumisko mantisko attiecību vēsturiskā attīstība Latvijā sākot no 1864.gada, pievēršoties G.E.Bunges sastādītajam Vietējo Civillikumu kopojumam un tālāk apskatot 1937.gada 28.janvārī pieņemto Latvijas Republikas Civillikumu, kas stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī un Latvijas Republikas Civillikuma mūsdienu redakciju, kas stājās spēkā 1993.gada 1.septembrī. Nodaļa veltīta problēmjautājumu apzināšanai un analīzei laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Nodaļā tiek analizētas Vietējo Civillikumu kopojumā noteiktās laulāto mantisko attiecību sistēmas, to atšķirības no 1937.gada 28.janvārī pieņemtā Civillikumā pastāvējušām laulāto mantisko attiecību sistēmām, apskatot tādu laulāto mantisko attiecību institūtu kā „laulāto kopīga manta”, „laulāto atsevišķa manta” vēsturisko attīstību un būtiskākās iezīmes.

Darba pirmajā nodaļā tiek konstatēts, ka 1937.gada Civillikums principā ir paturējis Vietējo Civillikumu kopojumā paredzētās trīs laulāto likumiskās mantas sistēmas, tikai ievedot vīra pārvaldības sistēmu par likumisko visā Latvijā, bet visas mantas šķirtības un mantas kopības sistēmas atstājot kā līgumiskās.

1.1.Laulāto kopīga manta

Darba pirmās nodaļas pirmajā apakšnodaļā, lai pilnīgāk atklātu problēmjautājumus laulāto kopīgās mantas tiesiskajā regulējumā laulāto likumisko mantisko attiecību sistēmā, tiek analizēta 1937.gada 28.janvārī pieņemtā Civillikuma (turpmāk – 1937.gada Civillikums) redakcija, norādot uz laulāto kopīgās mantas sistēmas uzbūves pamatprincipiem un prasībām, kuras tika iekļautas 1937.gada Civillikumā.

Tālāk pirmajā apakšnodaļā tiek Civillikuma mūsdienu redakcija, kura Ģimenes tiesību daļas spēkā esamība tika atjaunota no 1993.gada 1.septembra, turpmāk tekstā - Civillikums). Pēc Civillikuma Ģimenes tiesību daļas ceturtās apakšnodaļas „Laulāto mantiskās tiesības” 89.-110.pantu analīzes, tiek izteiktas vairākas teorētiskas atziņas.

Juridiskajā literatūrā tiek pausts viedoklis¹, ka nekustamā īpašumā piederībā pastāv divas prezumpcijas – laulāto kopīgās mantas esības prezumpcija un nekustamā īpašuma piederības prezumpcija. Laulāto kopīgās mantas esības prezumpcija izriet no Civillikuma 91.panta otrās daļas, kas nosaka, ka tas, ka zināma manta ir atsevišķa, jāpierāda tam laulātajam, kas to apgalvo. Nekustamā īpašuma piederības prezumpcija izriet no Civillikuma

¹ Krūmiņš J. Tiesu prakse strīdos par laulāto mantas dalīšanu// Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds.24.02.2004, Nr.7 (312).

994.panta pirmās daļas, kas nosaka, ka par nekustamā īpašuma īpašnieku atzīstams tikai tas, kas par tādu ierakstīts zemesgrāmatā.²

Analizējot tiesu spriedumus laulāto strīdos par nekustamā īpašuma piederību, darbā konstatēts, ka tiesas šos strīdus izšķir divējādi – lieta tiek izspriesta saskaņā ar laulāto kopīgās mantas esības prezumpciju vai nekustamā īpašuma piederības prezumpciju. Tiek secināts, ka Civillikuma nodaļu par laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām nevar tulkot sašaurināti. Ja tiek konstatēts, ka Civillikuma 89.panta otrā daļa ir speciālā norma attiecībā pret 994.panta pirmo daļu, tad, savukārt, tālāk ir jāanalizē 89.pants kopsakarībā ar 90. un 91.pantu. Tādēļ ir jāievēro Civillikuma minēto pantu uzbūves īpatnības un normu jēga, konkrēti, ka Civillikums nedod priekšroku laulāto mantas kopības sistēmai, tieši otrādi, vēsturiski jau no pašiem Civillikuma veidošanas pirmsākumiem laulāto mantas šķirtības sistēmai tiek dota priekšroka attiecībā pret mantas kopības sistēmu. Civillikumā katrs no laulātajiem tiek noteikts kā atsevišķs tiesību subjekts, kas pats par sevi iegūst tiesības un uzņemas pienākumus, radot tiesiskas sekas.

Darbā secināts, ka jau 1938.gadā tiesībzinātnieki ir konstatējuši³, ka 1937.gada Civillikums ir pieņēmis laulāto mantas šķirtības sistēmu: „Laulāto mantisko attiecību regulēšanas rezultātā mēs redzam, ka Civillikums, pieņemdamas par likumīgo sistēmu mantas šķirtību ar vīra tiesībām pārvaldīt un lietot sievas mantu, tomēr neliedz laulības slēdzējiem vai laulātiem brīvību regulēt savas mantiskās attiecības pēc divām citām sistēmām (mantas kopības un līgumiskā mantisko attiecību sistēma). Vai dzīve ies līgumiskās vai likumīgās mantas šķirtības sistēmas virzienā, vai mantas kopības virzienā, un kādā mērā, to rādīs dzīve.”

Civillikuma 1937.gada redakcijā (104.pants) bija noteikti gadījumi, kad pēc sievas pieprasījuma izbeidzas vīra tiesība lietot un pārvaldīt sievas mantu. Bez Civillikuma 104.pantā (1937.gada redakcijā) minētajiem gadījumiem vīra tiesības pārvaldīt un lietot sievas mantu izbeidzas arī uz likuma pamata un vīra pieprasījuma pamata. Tātad, kad vīra pārvaldības un lietošanas tiesība aiz kāda iemesla izbeidzas, laulībai pastāvot, tad laulātie var noslēgt likumā paredzētos laulības līgumus un šādu līgumu nenoslēgšanas gadījumā starp laulātajiem nodibinājās mantas šķirtības sistēma. Kā jau zināms, tad Civillikums bija spēkā tikai trīs gadus un pa šo laika posmu nekāds praktiskais pielietojums un tā zinātniskā izpēte nenotika, līdz ar to, atjaunojot 1937.gada Civillikumu 1993.gada 1.septembrī, tika pārņemta

² Krūmiņš J. Tiesu prakse strīdos par laulāto mantas dalīšanu// Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds.24.02.2004, Nr.7 (312).

³ Sinaiskis V. Tieslietu ministrijas Vēstnesis. 1938, Nr.1., 50.lpp.

arī Civillikumā noteicošā laulāto likumisko mantisko attiecību šķirtības sistēma. Līdz ar to no Civillikuma 89.panta pirmās un otrās daļas izriet un var secināt, ka Civillikums dod priekšroku laulāto mantas šķirtībai, nevis kopībai.

Promocijas darbā sīkāk tiek analizēti Civillikuma 89., 90. un 91.panti, par kuru interpretāciju juridiskajā praksē pastāv būtiskas neskaidrības.

Konkrēti, uzmanība ir jāpievērš Civillikuma 89.panta otrās daļas tekstam "šaubu gadījumā jāpieņem, ka šī manta (laulāto kopīga manta) pieder abiem līdzīgās daļās". Civillikuma 89.panta otrā daļa definē laulāto kopīgo mantu, un tālāk izdara slēdzienu - ja rodas šaubas par katram laulātajam piederošu daļu no šīs kopīgās mantas, tad kopīgā manta dalāma līdzīgās daļās. Šeit netiek domāts gadījums, ja rodas šaubas par mantas statusu vispār - vai tā ir kopīga vai atsevišķa manta. Mantai, par kuras statusu rodas šaubas, nav piemērojama Civillikuma 89.panta otrā daļa, kur noteikts, kā dalāma laulāto kopīgā manta un par to, ka šī manta ir kopīga (nevis atsevišķa), strīds nepastāv - strīds ir tikai par kopīgās mantas sadalījumu daļās. Izspriežot, cik liela ir katra laulātā domājamā daļa kopīgajā mantā, tiesas galvenokārt ņem vērā Civillikuma 89.panta otro daļu un piespriež katram laulātajam 1/2 domājamo daļu. Tikai tajos gadījumos, kad nav nekādu šaubu un tiesas rīcībā ir neapstrīdami pierādījumi par katra laulātā konkrēto ieguldījuma apmēru kopīgajā mantā, tiesa nospriež citādu kopīgās mantas sadales proporciju starp laulātajiem.

Var secināt, ja viens laulātais laulības laikā ar saviem līdzekļiem, bez otra laulātā darbības palīdzības, iegūst mantu, kas nav personīgas lietošanas priekšmets vai der šī laulātā patstāvīgā darbā, tad tā nav ne laulāto kopīga manta, ne arī šī laulātā atsevišķa manta.

Daudz sarežģītāks, nekā jautājums par kopīgās mantas dalīšanu (Civillikuma 89.panta otrās daļa: "šaubu gadījumā jāpieņem, ka šī manta (laulāto kopīga manta) pieder abiem līdzīgās daļās"), ir Civillikuma 89.panta otrajā daļā minētā manta, "kas tiek iegūta ar otra laulātā darbības palīdzību".

Jau 1938.gadā tika konstatēts⁴, ka jēdziens "darbības palīdzība", ko likums tuvāk nepaskaidro, ir nenoteikts un dod iespēju dažādi tulkošanai. Bieži vien būs grūti noteikt, kāda daļa no kopīgās mantas katram laulātajam pieder. Likumdevējs, paredzot šādas grūtības, dod iespēju šaubu gadījumā mantu dalīt līdzīgās daļās.

Tāpat var rasties zināmas grūtības, atrisinot mantas piederības jautājumu laulībā, kurā sieva ienesusi lielāku kapitālu, ko vīrs iegulda savā uzņēmumā un rada jaunas materiālās vērtības. Kā taisnīgi sadalīt jaunradušās materiālās vērtības? Vai tās uzskatāmas kā sievas mantas pieaugums, kas, saskaņā ar Civillikuma 107.pantu, ir sievas īpašums, vai arī kā

⁴ Frīdenberga L. Laulāto likumiskās mantiskās attiecības. A/S "Rota", 1938, 10.lpp.

vērtības, kas radušās ar vīra darbības palīdzību un kā tādas, saskaņā ar Civillikuma 89.panta otro daļu, dalāmas līdzīgās daļās? Šķiet, ka pareizāks jautājuma atrisinājums būs pēdējais, bet katrā ziņā zināms pamatojums ir arī pirmajam viedoklim, tikai tādā gadījumā ir precīzi jāizrēķina sievas laulībā ienestās mantas vērtība – sākotnējā vērtība, mantas kopējā vērtība uz tās dalīšanas brīdi un attiecīgi, atņemot no mantas kopējās vērtības (uz dalīšanas brīdi) tās sākotnējo vērtību, tiks iegūta mantas pieauguma vērtība, līdz ar to būs iespējams noteikt katra laulātā daļu.

Visos tajos gadījumos, kur vīrs un sieva abi strādā vai nu brīvā profesijā vai arī algotu darbu, tur laulības laikā rodas vai nu laulātā atsevišķa manta, ja tā iegūta vai iegādāta ar viena laulātā līdzekļiem vai bez otra laulātā darbības palīdzības, vai arī rodas laulāto kopīga manta, kas tiek iegūta par abu laulāto kopīgiem līdzekļiem. Ja manta tiek iegūta par viena laulātā līdzekļiem un ar otra laulātā darbības palīdzību, tad, saskaņā ar Civillikuma 89.panta otro daļu šī manta būs laulāto kopīga manta. Taču “darbības palīdzība” šī panta izpratnē nebūs tāda veida darbība, kur, piemēram vīrs vai sieva strādā algotu darbu un par iegūtiem līdzekļiem iegādājas nekustamo īpašumu, bet otrs laulātais, nodarbojas ar mājtsaimniecību, un tādēļ tiek prezumēts, ka viņam pienākas arī $\frac{1}{2}$ no minētā nekustamā īpašuma. Tas tā nav. Ar “darbības palīdzību” laulātais var arī pretendēt uz otra laulātā iegādāto nekustamo īpašumu tādā gadījumā, ja šī darbība būs materiālu vērtību ieguldījums vai tādas tiesiskas darbības, bez kurām otrs laulātais attiecīgo nekustamo īpašumu nemaz nevarētu iegādāties.

1937.gada Civillikumā 89.panta otrā daļa problēmas neradīja, jo 91.pantā bija punkts, ka sievas atsevišķa manta ir "manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu". Savukārt, 90.panta pirmajā daļā bija atsauce uz 91.pantu, ka vīram ir tiesības pārvaldīt un lietot visu sievas mantu, izņemot viņas atsevišķo mantu.

Līdz ar to bija skaidrs, ja sieva mantu ieguva par līdzekļiem, ko viņa nopelna ar savu patstāvīgu darbu, tad šī manta pieder sievai, tā ir viņas atsevišķa manta. 1937.gada Civillikums 91.pantā skaidri pasaka, ka manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir viņas atsevišķa manta. Vīrs šeit nav minēts, bet tas ir arī loģiski, jo 1937.gadā bija vīra pārvaldības sistēma, un manta, ko vīrs nopelnīja ar savu patstāvīgu darbu, bija viņa atsevišķā manta. Mūsdienās problēmas ar jēdziena "darbības palīdzība" interpretāciju rodas tāpēc, ka:

1) Civillikuma 89.panta pirmajā daļā ir atsauce uz 91.pantu, tādējādi norādot, ka atsevišķā manta likumiskajās mantiskajās attiecībās ir tikai tā, kas noteikta Civillikuma 91.pantā. 1937.gada Civillikumā 89.panta pirmajā daļā atsauce uz 91.pantu nebija;

2) Civillikuma 90.panta pirmajā daļā nav atsauce uz 91.pantu. 1937.gada Civillikumā 90.panta pirmajā daļā bija atsauce uz 91.pantu;

3) Civillikuma 91.pantā nav punkta, kas nosaka, ka "manta, ko laulātais nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir šī laulātā atsevišķa manta". 1937.gada Civillikumā 91.pantā bija punkts, ka manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir viņas atsevišķa manta.

Līdz ar to ir skaidrs, ka Civillikumā ir nepieciešams veikt atbilstošus grozījumus, lai jēdziens "darbības palīdzība" aptvertu visus Civillikumā regulētos laulāto mantas veidus, t.i., Civillikuma 89.panta pirmajā daļā ir svītrojama atsauce uz Civillikuma 91.pantu, Civillikuma 90.panta pirmajā daļā ir iekļaujama atsauce uz Civillikuma 91.pantu un Civillikuma 91.pants ir papildināms ar atsevišķu punktu šādā redakcijā: "Manta, ko laulātais nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir šī laulātā atsevišķā manta".

Civillikuma 89.panta otrajā daļā tiek lietots jēdziens laulāto "kopīga manta". Civillikuma Ģimenes tiesību daļā netiek lietots jēdziens "kopīpašums", "kopmanta", ar to norādot, ka starp šiem jēdzieniem Civillikuma Ģimenes tiesību daļā un Lietu tiesību daļā nav liekama vienādības zīme. Laulāto kopīgais īpašums nav identisks kopīpašumam Civillikuma Lietu tiesību daļas izpratnē. Civillikuma Lietu tiesību daļā noteiktais kopīpašums ir vispārīga norma, bet Civillikuma Ģimenes tiesību daļā subjekti ir savstarpēji saistīti arī ar laulības institūtu, un līdz ar to ģimenes tiesībās kā speciāla norma ir lietojams termins "kopīga manta", "kopīgais īpašums". Jo, saskaņā ar kopīpašuma vispārīgajiem principiem, ikkatrs kopīpašnieks jebkurā brīdī var prasīt kopīpašuma sadali, turpretim, Civillikuma Ģimenes tiesību daļā ir atsevišķi noteikumi, pastāvot kuriem tikai laulātais var prasīt, vai laulātie var vienoties par kopīgās mantas sadali. Šādi gadījumi ir:

1) tiek atceltas laulāto likumiskās mantiskās attiecības un slēgts laulības līgums par visas laulāto mantas šķirtību vai mantas kopību;

2) pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, laulātie slēdz līgumu par laulāto kopīgās mantas sadali;

3) laulība tiek šķirta, izbeigta vai atzīta par neesošu;

4) ja laulātie atsavina kopīgo īpašumu (ar abu laulāto piekrišanu), kā arī, dāvināšanas vai testamenta (mantojuma līguma) sastādīšanas gadījumā;

5) laulības laikā tiesas ceļā sadalot kopīgo mantu, bet, nešķirot laulību.

Uz šīm terminu atšķirībām norāda arī Civillikuma Ģimenes tiesību daļā lietotais termins "kopīga manta", nevis "kopmanta" vai "kopīpašums".

1.2. Laulāto atsevišķa manta

Darba pirmās nodaļas otrajā apakšnodaļā tiek analizēts laulāto atsevišķās mantas jēdziens un apzināts tā saturs laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās, analizējot 1937.gada Civillikumu un analizējot laulāto atsevišķās mantas institūtu laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās mūsdienās spēkā esošajā Civillikuma redakcijā. Darbā tiek konstatētas atšķirības abos šajos atsevišķās mantas institūtos – 1937.gada Civillikumā un Civillikuma mūsdienu redakcijā.

1937.gada Civillikumā bija noteikts (91.panta 5.punkts), ka sievas atsevišķa manta ir tā manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu. Šai jēdzienā ietilpst arī darbs savā arodā, profesijā vai uzņēmumā. Sieva neiegūst atsevišķu mantu, darbojoties vīra uzņēmumā, ja vīrs nav noslēdzis ar viņu darba līgumu, vai mājāsaimniecībā. Lai sievas iegūtā manta kļūtu par viņas atsevišķo mantu, tad katrā ziņā sievas darbam jābūt patstāvīgam, no vīra amata neatkarīgam. Sievas atsevišķā manta ir arī visi ienākumi no šīs mantas, augļi, pieaugumi un viss, kas iegūts ar atsevišķās mantas līdzekļiem vai darījuma ceļā: pirkuma, nomas, īres, apdrošināšanas u.c. līgumu veidā. Tāpat par sievas atsevišķo mantu skaitīsies arī tā saucamie surogāti: manta vai vērtības, kas atvieto Civillikuma 91.panta 1.-6.punktos minēto mantu (1937.gada redakcijā), un kas iegādātas ar atsevišķās mantas līdzekļiem.

Laulāto likumisko mantisko attiecību sistēmā Civillikuma 1937.gada redakcijā paredzēta sievas atbildība ar savu atsevišķo mantu tikai par viņas saistībām, jo, pēc vispārējā principa, sievas un tātad arī viņas atsevišķā manta neatbild par vīra saistībām (Civillikuma 100.pants 1937.gada redakcijā). Sievas atsevišķai mantai atbildības ziņā ieviesta pakāpeniska atbildība: tai ir primāra vai subsidiāra atbildība atkarībā no saistību rakstura. Primāri sieva atbild ar savu atsevišķo mantu par saistībām, kas izriet no viņas neatļautas darbības, bet subsidiāri, t.i., ja atsevišķās mantas nepietiek, atbild vīrs ar viņa pārvaldībā un lietošanā esošo sievas mantu (Civillikuma 98.pants 1937.gada redakcijā).

Civillikuma 91.panta otrā daļa prezumē, ka tas, ka zināma manta ir atsevišķa, jāpierāda tam laulātajam, kas to apgalvo. Ja prasītājs (laulātais) savā prasībā lūdz tiesu atzīt nekustamu īpašumu par laulāto kopīgo mantu, tad, pēc Civillikuma 91.panta otrās daļas, viņam sava prasība nav jāpierāda, bet jāpierāda ir tikai otram laulātajam, kurš ir ierakstīts zemesgrāmatā kā īpašnieks un uzskata, ka tā ir viņa atsevišķā manta. Tomēr tas būtu pretrunā ar procesuālajām normām, t.i., ar Civilprocesa likuma 93.panta pirmo daļu⁵, ka "prasītājam jāpierāda sava prasība". Tātad, arī tam laulātajam, kurš lūdz atzīt nekustamu īpašumu par laulāto kopīgo mantu, ir jāpierāda sava prasība un tikai tad atbildētājam ir

⁵ Civilprocesa likuma komentāri. Papildinātais izdevums. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna un M.Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā. TNA, Rīga, 2001.

jāaizstāvas pret prasību, iesniedzot pierādījumus un sniedzot paskaidrojumus, ka tā ir viņa atsevišķā manta. Papildus jāskatās arī uz strīdus nekustamā īpašuma iegūšanas kvalifikāciju. Vai šis nekustamais īpašums atbilst Civillikuma 89.panta pirmajai daļai un 91.pantam, vai 89.panta otrajai daļai.

Civillikuma 89.panta pirmā daļa nosaka, ka "katrs laulātais patur mantu, kas piederējusi viņam pirms laulības, tāpat arī to mantu, ko viņš iegūst laulības laikā (91.pants)". Pantā ietverta atsauce uz 91.pantu. 1937.gada Civillikuma 89.panta pirmajā daļā nebija atsauce uz 91.pantu. Un tas ir arī loģiskāk, jo tagad izveidojas situācija, ka 91.pants nosaka tikai to atsevišķo mantu, kuru laulātais iegūst laulības laikā, pie tam, 91.pants neaptver visus gadījumus, kad var rasties laulātā atsevišķā manta. Piemēram, manta, ko laulātais iegūst laulības laikā ar savu patstāvīgu darbu. 1937.gada Civillikuma 91.pantā bija 5.punkts, ka sievas atsevišķa manta ir manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu.

1937.gada Civillikuma 91.pantā bija 4.punkts, ka sievas atsevišķa manta ir "mantojums, ko sieva pieņēmusi pret vīra gribu". Tagad šāda punkta 91.pantā vairs nav. No vienas puses, var pieņemt, ka 91.panta 3.punkts "manta, ko viens laulātais ieguvis bez atlīdzības laulības laikā" arī sevī iekļauj 1937.gada Civillikuma 91.panta 4.punktu, no otras puses, ja jau 1937.gada Civillikumā bija atsevišķs punkts par mantojumu, ko sieva pieņēmusi bez vīra gribas, kā arī punkts par mantu, ko sievai kāds bez atlīdzības piešķīris ar nosacījumu to pārvaldīt un lietot pašai, vai šādu punktu par "mantojumu, ko viens laulātais ieguvis bez otra laulātā piekrišanas", nevajadzētu atkal iekļaut 91.pantā. Tagad Civillikuma 91.pantu par laulāto atsevišķo mantu nevar piemērot līgumisko mantisko attiecību sistēmā, kā tas bija 1937.gada Civillikumā. Civillikuma 91.pants definē laulāto atsevišķo mantu tikai laulāto likumisko mantisko attiecību režīmā. Civillikuma 91.panta 1.punkts nosaka: "manta, kas laulātajam piederējusi pirms laulības, vai ko abi laulātie līgumā noteikuši par atsevišķu mantu". Ar "līgumu" šī panta izpratnē domāts līgums, ko laulātie slēdz, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu. Civillikuma 91.panta 1.punktā nav domāts "laulības līgums".

Lai novērstu savas mantas tiesību aizskārumu nākotnē, var ieteikt laulātajiem par sakārtot sev piederošo nekustamo īpašumu tiesisko statusu, zemesgrāmatā ierakstot šo nekustamo īpašumu piederību – vai tas ir laulātā atsevišķa manta, vai tas ietilpst laulāto mantas kopībā, vai arī, ka laulātajiem ir noslēgts laulības līgums par visas mantas šķirtību vai mantas kopību.

1.3. Laulāto atsevišķi iegūtā manta

Darba pirmās nodaļas trešajā apakšnodaļā tiek apskatīts tāds laulāto mantisko attiecību jēdziens kā „atsevišķi iegūtā manta” un konstatēts, ka jau 1937.gada Civillikumā tika izdalīti divi atsevišķi jēdzieni - sievas atsevišķā manta un sievas atsevišķi iegūtā manta. Atsevišķi iegūtā manta (*Sondererrungenschaft*) atradās vīra pārvaldībā un lietošanā, kamēr sievas atsevišķo mantu (*Vorbehaltsgut*) pārvaldīja un lietoja sieva pati.⁶ Tātad, atsevišķās mantas statuss ļāva sievai pašai pārvaldīt savu mantu, nevis apliecināja tikai tās piederību sievai. Jēdzieni “laulāto atsevišķā manta” un “laulāto atsevišķi iegūtā manta” nav identiski, jo atsevišķi iegūtā manta atrodas laulāto kopīgā lietošanā un pārvaldīšanā, bet atsevišķo mantu, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām vai laulības līgumam par mantas kopību, katrs laulātais pārvalda un lieto pats. Civillikums paredz katra laulātā atsevišķo mantu tikai likumiskajās mantiskajās attiecībās un līgumiskajās mantiskajās attiecībās tikai pie mantas kopības režīma.

Mūsdienās Civillikums laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās paredz tikai katra laulātā atsevišķo mantu. Atsevišķi iegūto mantu Civillikums kā atsevišķu mantas kategoriju neizdala. Laulāto likumisko mantisko attiecību sistēmā atsevišķā manta un kopīgā manta noteikta Civillikuma 89.panta otrajā daļā un 91.pantā. Taču šie panti neaptver visus mantas iegūšanas veidus, tādēļ veidojas vēl viena laulāto mantas kategorija - laulāto atsevišķi iegūtā manta. Laulāto atsevišķi iegūtā manta - tā ir mantas kategorija, kas pašreiz neietilpst ne Civillikuma 89.panta otrajā daļā, ne Civillikuma 91.pantā.

Promocijas darbā tiek secināts, ka pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, ja nekustamais īpašums ir uz viena laulātā vārda, ja nav atzīme par laulības līgumu vai par laulātā atsevišķu mantu, ja minētais nekustamais īpašums atbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai, tad tas ir abu laulāto kopīga manta. Atklāts paliek jautājums - ja šīs nekustamais īpašums neatbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai, bet neatbilst arī Civillikuma 91.pantam - nav atsevišķa manta - vai tā ir laulāto atsevišķi iegūtā manta?

Analizējot 1937.gada Civillikumu, tiek konstatēts, ka toreiz šādas problēmas nebija, jo bija gan sievas atsevišķā manta, gan viņas pārējā manta, kas ietilpa laulāto mantas kopībā, ko pārvaldīja vīrs, bet kura nebija vīra manta, bet gan sievas atsevišķi iegūtā manta, gan arī abu laulāto kopīgā manta. Sievas atsevišķo mantu lietoja un pārvaldīja sieva pati, bet atsevišķi iegūto - vīrs. Tagad Civillikuma 90.pants nosaka, ka katram laulātajam ir tiesības pārvaldīt un lietot visu savu mantu - kā pirms laulības piederējušo, tā laulības laikā iegūto. 90.panta pirmā daļa saskan ar 89.panta pirmo daļu, tikai 90.panta pirmajā daļā vairs nav

⁶ Role E. Laulāto atsevišķa manta. A/S “Rota” III spiestuve, Rīga, 1940, 3.lpp.

atsauces uz 91.pantu, kāda bija 1937.gada Civillikumā. 1937.gada Civillikumā, savukārt, 89.panta pirmajā daļā nebija atsauces uz 91.pantu. Faktiski pašlaik izveidojas situācija, ka laulātajam pieder manta, kas publiskajos reģistros ir nostiprināta uz viena laulātā vārda un iegūta laulības laikā par viena laulātā patstāvīgā darbā iegūtajiem līdzekļiem vai viena laulātā patstāvīgas darbības rezultātā. Šāda manta nebūs kopīga, jo tā neatbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai, bet tā neatbilst arī 91.pantā minētajiem atsevišķās mantas kritērijiem.

Mūsdienās izveidojas jauna mantas kategorija - atsevišķi iegūtā manta. Pēc 1937.gada Civillikuma šāda manta būtu atsevišķa manta, jo to varēja pieskaitīt 91.panta 5.punktam "manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu". Tagad šī manta Civillikumā vairs definēta netiek, bet reāli dabā eksistē.

Darbā izteikti priekšlikumi, lai Civillikumā nenosaukto, bet reāli eksistējošo mantas kategoriju - atsevišķi iegūto mantu, leģitimētu, Civillikuma 89.panta pirmajā daļā ir svītrojama atsauce uz Civillikuma 91.pantu, jo 91.pants vairs neaptver visus mantas iegūšanas veidus kā tas bija 1937.gada Civillikumā. Savukārt, Civillikuma 90.panta pirmā daļa ir papildināma ar atsauci uz Civillikuma 91.pantu. Pagaidām, atsevišķi iegūtā manta, t.i., līdzekļi, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu, kā arī nekustamais īpašums, ko laulātais iegādājas ar savā patstāvīgā darbā nopelnītajiem līdzekļiem, uzskatāms par katra laulātā atsevišķu mantu, nevis laulāto kopīgu mantu, jo Civillikums dod priekšroku laulāto mantas šķirtības sistēmai, nevis laulāto mantas kopības sistēmai. Atsevišķi iegūtās mantas kategorijas sakārtošana atrisinātu arī līdzšinējo "strīdus ābolu" par nekustamā īpašuma piederību, ja tas ierakstīts zemesgrāmatā uz viena laulātā vārda, iegādāts kopdzīves laikā, un nav noslēgts laulības līgums. Šādā gadījumā jāskatās, vai īpašums iegādāts ar abu laulāto kopīgajiem līdzekļiem, kam būtu jābūt pierādāmam faktam vai arī īpašums iegādāts ar viena laulātā līdzekļiem, kas iegūti viņa patstāvīgā darbā, vai patstāvīgas darbības rezultātā, kam arī jābūt pierādāmam faktam. Tādēļ Civillikuma 91.panta otrās daļas otro teikumu nepieciešams izteikt jaunā redakcijā: "Nekustamais īpašums ierakstāms zemes grāmatā kā viena laulātā atsevišķa manta vai kā laulāto kopīga manta" un 91.pants jāpapildina ar jaunu punktu, ka laulātā atsevišķa manta ir manta, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu. Līdz ar to arī tiktu novērsta pašreiz esošā problēma ar mantas kategoriju - laulāto atsevišķi iegūtā manta, kura reāli Civillikumā eksistē, bet tieši definēta netiek. Tātad, ja viens laulātais laulības laikā ar saviem līdzekļiem, bez otra laulātā darbības palīdzības, iegūst mantu, kas nav personīgas lietošanas priekšmets vai der šī laulātā patstāvīgā darbā, tad tā nav ne laulāto kopīga manta, ne arī šī laulātā atsevišķa manta, jo neatbilst ne Civillikuma 89.pantam, ne 91.pantam. Šī manta ir laulātā atsevišķi iegūtā manta.

1.4. Laulāto mantiskās attiecības regulējoši līgumi, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām

Darba pirmās nodaļas ceturtajā apakšnodaļā tiek analizēti laulāto mantiskās attiecības regulējoši līgumi, kuri var tikt noslēgti, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām. Tiek konstatēts, ka, neatceļot Civillikumā noteiktās laulāto likumiskās mantiskās attiecībās, laulātie var arī noslēgt savstarpējus līgumus, kas regulētu laulāto mantiskās attiecības, t.i., laulāto mantas statusu. Taču šos līgumus nekādā gadījumā nedrīkst jaukt un uzskatīt par laulības līgumiem, jo ar šiem līgumiem tiek saglabāts laulāto likumisko mantisko attiecību režīms, bet tajā pašā laikā papildus tiek regulētas laulāto mantiskās attiecības attiecībā uz atsevišķiem konkrētiem mantas objektiem - kustamu vai nekustamu mantu. Šādi līgumi, kas nav laulības līgumi, bet attiecas uz laulāto mantiskajām attiecībām, pastāvot laulāto likumisko mantisko attiecību režīmam, ir:

- 1) par laulātiem piederošas konkrētas mantas sadali un atsevišķās mantas noteikšanu, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam;
- 2) par vairāku konkrētu īpašuma objektu apvienošanu laulāto kopīgā īpašumā bez laulāto mantas kopības režīma noteikšanas;
- 3) par mantas pārvaldīšanu (attiecas gan uz kopīgā īpašumā esošās mantas pārvaldīšanu, gan arī uz viena laulātā mantas nodošanu pārvaldīšanā otram laulātam).

1.4.1. Līgums par laulātajiem piederošas konkrētas mantas sadali un atsevišķās mantas noteikšanu, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam

Darba ceturtais nodaļas apakšpunkts tiek sīkāk analizēti iespējamie laulāto likumisko mantisko attiecību regulējošo līgumu veidi. Tiek norādīts uz šo līgumu saturu un formas prasībām, lai tie būtu spēkā ne vien laulāto savstarpējās attiecībās, bet arī attiecībās ar trešajām personām.

Darbā tiek secināts, ka atkarībā no tā, vai manta, attiecībā uz kuru tiks slēgts līgums, ir laulāto kopīgā manta, vai tā ir uzskatāma par viena laulātā atsevišķu mantu vai atsevišķi iegūtu mantu, var izšķirt triju veidu līgumus par mantas sadali un atsevišķās mantas noteikšanu atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam, t.i.,:

- 1) laulāto kopīgās mantas sadale, kura ir ierakstīta zemesgrāmatā kā laulāto kopīga manta vai arī zemesgrāmatā ir ierakstīts viens laulātais, bet manta atbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai – ir laulāto kopīga manta;
- 2) laulātā atsevišķās mantas noteikšana, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu;

3) laulātā atsevišķi iegūtās mantas leģitimācija – nosakot konkrētu mantu kā viena laulātā atsevišķi iegūtu mantu. Šādā veidā, noslēdzot līgumu, atsevišķi iegūtā manta, kura pašlaik Civillikumā definēta netiek, tiek leģitimēta un ir iespējams novērst turpmākos strīdus par šīs mantas piederību un pasargāt to no zaudējumiem vai pat atsavināšanas.

Visi trīs augstāk minētie līgumu veidi var būt kā dažādi, nesaistīti līgumi vai tie var būt arī apvienoti vienā līgumā, t.i., var būt līgums tikai par laulātiem piederošas kopīgas mantas sadali, kur sadales rezultātā nekustamais īpašums kļūst par viena vai otra laulātā atsevišķu mantu vai līgums, kur vienam laulātajam ir nekustams īpašums, kas atbilst kādam no Civillikuma 91.panta punktam, vai ar viena laulātā patstāvīgā darbā gūtajiem līdzekļiem iegādāts nekustamais īpašums (laulātā atsevišķi iegūtā manta), un līguma noslēgšanas rezultātā pie konkrētā nekustamā īpašuma zemesgrāmatā tiek ierakstīts, ka tas ir viena laulātā atsevišķa manta. Kā arī var būt līgums, kurā tiek apvienotas abas darbības – vispirms tiek veikta laulāto kopīga nekustama īpašuma sadale un attiecīgi pēc tam tas tiek noteikts kā viena laulātā atsevišķa manta. Šāda līguma noslēgšana ir būtiska, ja laulātajam pieder nekustams īpašums, kas ir laulātā atsevišķi iegūtā manta, t.i., tas neatbilst Civillikuma 91.pantam. Tādēļ ir būtiski slēgt šādu līgumu, lai noteiktu, ka konkrētais nekustamais īpašums pieder vienam laulātajam, lai izslēgtu otra laulātā tiesības pretendēt uz šo nekustamo īpašumu. Protams, ja laulātais vēlas, viņš var arī savu atsevišķi iegūto mantu, noslēdzot līgumu ar otru laulāto, ierakstīt zemesgrāmatā kā laulāto kopīgu mantu.

Tāpat, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām, ja laulātie vēlas panākt publisku pieejamību viņu atsevišķajai mantai, kuras publiska reģistrācija nav nepieciešama, laulātie var slēgt atsevišķu līgumu, kurā atrunā konkrētu mantu un tās piederību vienam vai otram laulātajam. Līgumus par laulāto konkrētas mantas statusa noteikšanu – kopīgās mantas sadali, atsevišķās mantas noteikšanu vai atsevišķi iegūtās mantas noteikšanu kā laulātā atsevišķu mantu (vai kopīgu) ir iespējams reģistrēt laulāto mantisko attiecību reģistrā, lai nodrošinātu to publicitāti. Šādas reģistrācijas mērķis ir laulāto atsevišķās mantas aizsardzība pret trešajām personām. Šādā gadījumā tas nav laulības līgums.

Var secināt, ka, pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, laulātie laulāto mantisko attiecību reģistrā var ierakstīt savu atsevišķo mantu, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam. Tomēr šis līgums jānosauc atbilstoši tā regulēšanas priekšmetam, t.i., līgums par laulāto kopīgās mantas sadali vai atsevišķās mantas noteikšanu, nevis laulības līgums. Pretējā gadījumā šāds līgums nevarēs būt spēkā esošs attiecībā pret trešajām personām, jo laulības līgumam ir obligāti Civillikuma noteikumi par laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmiem - visas mantas šķirtību vai mantas kopību.

1.4.2. Līgums par vairāku īpašumu apvienošanu kopīgā īpašumā

Līdzīgi kā iepriekš apskatītajos līgumos laulātie varēja kādu kopīgu mantu noteikt kā atsevišķu, šajā darba apakšpunktā tiek apskatīts, ka tāpat laulātie var apvienot kopīgā īpašumā to mantu, kas viņiem katram uz konkrēto brīdi pieder kā atsevišķā manta. Arī tas var notikt likumisko mantisko attiecību ietvaros, neslēdzot laulības līgumu un, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu.

Ar šādiem nekustamā īpašuma apvienošanas līgumiem laulātie var regulēt arī atsevišķi iegūtās mantas statusu. Tā kā pašlaik šis mantas veids Civillikumā definēts netiek un tiesu praksē katra lieta tiek izspriesta savādāk (nekustamais īpašums tiek noteikts vai kā laulāto kopīga manta vai kā viena laulātā atsevišķa manta), tad ar šādu līgumu, nosakot šo atsevišķi iegūto mantu kā laulāto kopīgu mantu, tiek novērsti iespējamie turpmākie strīdi un neskaidrības par šīs mantas piederību.

Darbā tiek secināts, ka laulātajiem, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām, ir tiesības konkrētu viena laulātā mantu (atsevišķo vai atsevišķi iegūto) ar līgumu apvienot abu laulāto kopīgā mantā. Šāds līgums nav laulības līgums un, lai tas iegūtu publiska dokumenta spēku, tas ir jāreģistrē laulāto mantisko attiecību reģistrā.

1.4.3. Līgums par mantas pārvaldīšanu

Šajā apakšpunktā tiek apskatīts jautājums par laulātā mantas pārvaldīšanu. Laulātais var otra laulātā mantu pārvaldīt vai citādā kārtā ar to rīkoties tikai ar otra laulātā piekrišanu.

Darbā izteikts secinājums, ka 1937.gada Civillikuma normām, kas regulēja pārvaldības un lietošanas tiesību, bija izteikti imperatīvs raksturs, jo sieva, pastāvot laulāto likumiskajai mantisko attiecību sistēmai, nevarēja aizliegt vīram pārvaldīt un lietot savu mantu, izņemot atsevišķo, kā arī vīrs nevarēja no šīs tiesības atteikties bez likumiska pamata, tādēļ laulāto attiecības pilnībā noteica likums. Tagad noteikumi par pārvaldības un lietošanas tiesību attiecas uz laulātā atsevišķu mantu, un laulātajam ir tiesības pašam izlemt – nodot vai nenodot savu mantu otram laulātajam, un pēdējam – pieņemt vai nepieņemt to savā pārvaldībā. Šīs normas ir ieguvušas dispozitivitātes raksturu un tās var mainīt, pusēm vienojoties, ievērojot Civillikuma vispārējos noteikumus par darījumiem, tā kā nav pamata aizliegt vienam laulātajam nodot savu atsevišķo mantu pārvaldībā un lietošanā otram laulātajam ar tādiem pašiem noteikumiem kā trešai personai. Šādas pašas tiesības bija nodibinātas arī agrāk sievai attiecībā uz tās atsevišķo mantu. Otra laulātā pārvaldnieka tiesību un pienākumu apjomu katrā konkrētā gadījumā nosaka tas laulātais, kurš nodod savu

mantu pārvaldīšanā. No tā var secināt, ka no Civillikumā noteiktā nav skaidrs laulāto mantas pārvaldības un lietošanas tiesību saturs un pilnvarojuma apjoms.

Tādēļ darbā tiek ieteikts, lai izslēgtu neskaidrības mantas pārvaldīšanā un novērstu mantas nepamatotus aizskārumus, laulātie var slēgt savstarpēju līgumu par mantas pārvaldīšanu, atbilstoši Civillikuma 90.pantam. Šādam līgumam var būt vairāki veidi:

1) laulātie vienojas, ka laulāto kopīgo mantu pārvalda abi laulātie kopīgi. Šāda līguma gadījumā rīcībai ar nekustamo īpašumu vienmēr būs vajadzīga abu laulāto piekrišana;

2) laulātie vienojas, kurš būs laulāto kopīgās mantas pārvaldītājs;

3) viens laulātais nodod otram laulātajam daļu no savas kopīgās mantas pārvaldīšanai otram laulātajam. Līgumā precīzi jāatrunā, kuru mantu turpmāk pārvaldīs viens, bet kuru – otrs laulātais;

4) viens laulātais nodod otram laulātajam pārvaldīšanā daļu vai visu savu atsevišķo mantu. Arī šajā gadījumā līgumā precīzi jāatrunā, kādu savu atsevišķo mantu laulātais nodod otra laulātā pārvaldībā;

5) viens laulātais nodod otram laulātajam pārvaldīšanā savu atsevišķi iegūto mantu, nosakot līgumā konkrētu mantu.

Iepriekš minētajos mantas pārvaldības līgumos, lai laulātais aizsargātu savas mantiskās intereses, tajos jāiekļauj arī noteikumi par laulātā vai laulāto pārvaldības un lietošanas tiesību saturu un pilnvarojuma apjomu. Šāds līgums ir reģistrējams laulāto mantisko attiecību reģistrā un, ja tas attiecas uz mantu, kas prasa publisku reģistrāciju, arī attiecīgajā reģistrā.

1.5. Laulāto ģimenes un kopīgās mājsaimniecības izdevumu segšana

Darba piektajā apakšnodaļā tiek apskatīts laulāto ģimenes un kopīgās mājsaimniecības izdevumu segšanas tiesiskais regulējums, tā vēsturiskā attīstība un regulējums 1937.gada Civillikumā un Civillikuma mūsdienu redakcijā. Tiek noskaidrots, ka no Civillikuma 87.panta redzams, ka būtībā šeit darbojas divu personu (laulāto) sabiedrības līguma forma, kad šīs sabiedrības vārdā rīkojas viens no laulātajiem, kuram ir tiesības rīkoties arī otra laulātā vārdā visos gadījumos, kad rīcība attiecas uz to mantu, kas ir laulāto kopīga manta. Civillikuma 87.pants faktiski nodibina solidāru saistību, kur vienam laulātajam ir likumisks pilnvarojums nodibināt saistību arī abu laulāto vārdā un abi laulātie veido vienu darījuma pusi. Šeit piemērojami Civillikuma noteikumi par saistību kopdalībnieku savstarpējām attiecībām (1669. – 1690.panti), ciktāl tie nav pretrunā ar

Civillikuma Ģimenes tiesību daļas normām. Atsevišķās mantas gadījumā viena laulātā darbība varētu tikt uzskatīta par likumā noteiktā pilnvarojuma tiesību pārsniegšanu. Tālāk darbā tiek analizēts jautājums - kā atšķirt, vai manta, ar kuru laulātais rīkojas, nav otra laulātā atsevišķa manta? Darbā laulāto manta tiek analizēta pēc tās liettiesiskā iedalījuma - kustamas/nekustamas; ķermeniskas/bezķermeniskas un atvietojamas/neatvietojamas lietas un pēc fakta, vai attiecīgā manta prasa publisku reģistrāciju vai nē.

Darbā tiek secināts, ka, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām, faktiski viens laulātais ar abu laulāto kopīgo mantu darbojas arī otra laulātā vārdā. Ja laulātais slēdz darījumu ar trešo personu par abu laulāto kopīgā īpašumā esošu mantu, tad būtībā laulātais ir šīs personu apvienības (vīra un sievas) uz likuma pamata pilnvarotais pārstāvis. Arī šādā gadījumā trešajām personām tomēr būtu jāpievērš uzmanība atsavināmai mantai - vai tā ir kustama vai nekustama, kustama ar publisku reģistrāciju vai bez.

Ja pieņemam, ka viena laulātā darījums nodibina solidāru saistību abiem laulātajiem, tad laulātajam ir bijis likumisks pilnvarojums ģimenes un kopīgās mājstaimniecības vajadzībām rīkoties ar kopīgo mantu, un viņš kā šīs laulāto personu apvienības pārstāvis ir rīkojies ar to, nepārkāpjot kopīgās mantas robežas. Ja, turpretim, laulātais rīkojoties pārsniedz kopīgās mantas robežas, un ar šo rīcību tiek aizskarta otra laulātā atsevišķā manta, tad var uzskatīt, ka laulātais rīkojies kā sabiedrības pārstāvis, klusais vietnieks un arī neuzdotais lietvedis, un jāņem vērā Civillikuma 1518. un 2258.pantā noteiktais, ka otram laulātajam pirmā laulātā darījumam ir vēlāk jāpievienojas.

Darbā uzmanība pievērsta arī 1937.gada Civillikuma 95.pantam, kas noteica, ka vīra pienākums ir segt ģimenes un kopīgās mājstaimniecības izdevumus. Tagad Civillikuma 95.pants nosaka, ka abu laulāto pienākums ir segt ģimenes un kopīgās mājstaimniecības izdevumus no laulāto kopīgās mantas. Salīdzinot šo noteikumu ar Civillikuma 95.panta pirmo daļu 1937.gada redakcijā, var atzīmēt, ka agrāk pienākums segt ģimenes un kopīgās mājstaimniecības izdevumus bija uzlikts vīram, jo viņa pārvaldībā un lietošanā atradās gan sievas manta, izņemot viņas atsevišķo mantu, gan laulāto kopīgā manta, gan viņa paša manta, ko vīrs varēja izmantot šo izdevumu segšanai. Tātad, faktiski par šīm izmaksām atbildēja visa laulāto manta, izņemot tikai sievas atsevišķo mantu, bet, ja iepriekšējās nepietika, tad arī tā. Turklāt sieva varēja aizliegt vīram viņas mantas ienākumus izlietot citām vajadzībām, iekams nebija segti ģimenes un kopīgās mājstaimniecības izdevumi.

Tiek secināts, ka gan 1937.gada Civillikums, gan tagad Civillikums prezumē, ka mājstaimniecības izdevumi vispirms tiek segti no laulāto kopīgās mantas, bet ja tās nepietiek, tad no laulāto atsevišķās mantas.

Starpība ir tikai tā, ka 1937.gada Civillikumā manta, ko sieva nopelnīja ar savu patstāvīgu darbu 91.pantā bija iekļauta kā sievas atsevišķa manta, tagad, turpretim, šāda mantas veida Civillikuma 91.pantā nav. Līdz ar to iznāk, ka manta, ko laulātais nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir laulāto kopīga manta, bet šī prezumpcija, savukārt, neatbilst Civillikuma 89.panta otrās daļas tagadējai redakcijai. Tādēļ nav skaidrs, vai manta, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu - ir laulāto kopīga vai atsevišķa manta. Atkarībā no šīs mantas statusa izrietēs, vai šie ar laulātā patstāvīgu darbu gūtie ienākumi izlietojami laulāto ģimenes un kopīgās mājstaiņniecības vajadzībām primāri vai tikai subsidiāri. Pašlaik minētā mantas kategorija veido laulātā atsevišķi iegūto mantu, kuru Civillikums tiešā veidā neregulē. Tādēļ ieteicams Civillikuma 91.pantu papildināt ar punktu, ka laulātā atsevišķa manta ir tā manta, ko tas iegūst ar savu patstāvīgu darbu.

1.6. Laulāto un šķirto laulāto tiesību uz uzturlīdzekļiem tiesiskais regulējums

Darba pirmās nodaļas sestajā apakšnodaļā tiek analizētas laulāto un šķirto laulāto tiesības uz uzturlīdzekļiem, kuru regulējums Civillikumā ir atšķirīgs.

Darbā tiek izdalīti gadījumi, saskaņā ar Civillikumā noteikto, kad laulātais var prasīt no otra laulātā līdzekļus uzturam (Civillikuma 79.panta 2.punkts; 80.pants un 95.panta trešā daļa). Tiek izdarīti secinājumi, ka gan Civillikuma 79.pants, gan 80.pants un 95.panta trešā daļa prasa laulāto mantas stāvokļa nodibināšanu, t.i., līdzekļus uzturam no otra laulātā var prasīt samērā ar viņa mantas stāvokli. Savukārt, ja šim laulātajam mantas nav vai tā ir tikai tādā apmērā, kas nodrošina viņa viena vajadzību apmierināšanu, tad uzturlīdzekļu prasības apmierināšana var būt problemātiska vai pat neiespējama. Civillikuma 80.pantā un 95.panta trešajā daļā būtu jāatstāj termins "veicinājis laulības iziršanu" vai "veicinājis šķirto dzīvi" ar terminu "vainīgs laulības iziršanā" vai "vainīgs laulāto šķirtajā dzīvē", kā tas bija 1937.gada Civillikumā un ir Civilprocesa likumā, jo "veicināt" vai "būt vainīgam" ir divi dažādi termini, jo ne vienmēr tas, kas veicinājis laulības iziršanu, ir vainīgs laulības iziršanā, bet, savukārt, tas, kas ir vainīgs laulības iziršanā, ir arī veicinājis laulības iziršanu.

Darbā tiek secināts, ka, pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, laulātie var noslēgt līgumu par uzturlīdzekļiem laulības šķiršanas vai laulāto šķirtas dzīves gadījumā un līguma objekts būs laulāto mantiskās attiecības laulības šķiršanas vai laulāto šķirtas dzīves gadījumā, t.i., otra laulātā nodrošināšana ar uzturlīdzekļiem vai vienreizēja pabalsta, noteikta summas apmērā, izmaksāšana. Tomēr, ja laulību šķirot, tiks konstatēta laulātā šķirtas dzīves vai laulības iziršanas veicināšana, tad laulātais, kas tiks atzīts par laulāto šķirtās dzīves vai iziršanas veicinošo faktoru, uzturlīdzekļus no otra laulātā prasīt nevarēs.

2. Nekustamais īpašums laulāto līgumiskajās mantiskajās attiecībās

Pētījuma otrajā nodaļā tiek apskatīts laulāto līgumisko mantisko attiecību tiesiskais regulējums Vietējo Civillikumu kopojumā, 1937.gada Civillikumā un Civillikuma mūsdienu redakcijā, izceļot būtiskākās atšķirības un Civillikuma prasības attiecībā uz laulības līgumu formu, saturu un noslēgšanas kārtību.

Tiek secināts, ka laulības līguma mērķis ir pārgrozīt pastāvošās laulāto mantiskās attiecības. Laulības līguma objekts ir laulāto mantiskās attiecības. Kā izriet no Civillikuma 116.panta, tad laulības līgumi ir tikai tie, ar kuriem tiek noteikts laulāto mantisko attiecību režīms, t.i., visas laulāto mantas šķirtība vai laulāto mantas kopība. Civillikuma 115.panta noteikumi par laulības līgumu formu ir obligāti tikai šī veida līgumiem.

2.1. Līgums par visas laulāto mantas šķirtību

Darba otrās nodaļas pirmajā apakšnodaļā analizētas viena no laulības līgumu veida – līguma par visas laulāto mantas šķirtību jēdziena atšķirības 1937.gada Civillikumā un Civillikuma mūsdienu redakcijā, norādot uz vairākiem problēmjautājumiem.

Mantas šķirtības līguma objekts ir visa abu laulāto manta. Šādu līgumu nevar slēgt attiecībā uz laulāto mantas daļu. Nevar noslēgt līgumu par visas laulāto mantas šķirtību, saglabājot laulāto kopīpašuma objektus vai arī līgumā noteikt vēl katra laulātā atsevišķo mantu, jo visa katra laulātā manta jau ir viņa atsevišķā manta. Tas apstāklis, ka starp laulātajiem ir noslēgts visas mantas šķirtības līgums, neietekmē laulāto personiskās un mantojuma tiesības. Ja tomēr laulātie būs līgumā paredzējuši noteikumus, nosakot citu ģimenes un mājāsaimniecības izdevumu sadales kārtību, kā nosaka likums, tad šī citādā kārtība tomēr nebūs atzīstama par spēkā esošu. Jo arī noteikumi par ģimenes un mājāsaimniecības izdevumu sadalīšanu, līdzīgi pārējiem CL noteikumiem par laulāto mantas šķirtību, ir *jus cogens* un nav grozāmi atkarībā no līgumslēdzēju gribas.

Visas laulāto mantas šķirtības līgums nozīmē, ka tāda jēdziena kā laulāto manta šajā gadījumā vispār nav, jo katrs laulātais atsevišķi ir savas mantas īpašnieks. Šajā gadījumā nav lietojams arī tāds jēdziens kā laulātā atsevišķa manta (kāda ir likumisko mantisko attiecību režīmā un līgumiskajā mantas kopības režīmā), jo pēc šī līguma būtības katram laulātajam visa viņa manta ir brīvs un neaprobežots īpašums. Būtiska nozīme ir Civillikuma 118.panta noteikumam, ka laulātais nevar otra laulātā mantu pārvaldīt, lietot vai citādi ar to rīkoties bez viņa piekrišanas. Šīs tiesības laulātie var paredzēt pašā noslēgtajā laulības līgumā. To var noteikt vēlāk, grozot laulības līgumu. Katrā gadījumā tas ir jāatzīmē laulāto mantisko attiecību reģistrā.

Katrs laulātais par saviem parādiem atbild tikai ar savu mantu, jo citas mantas, ar ko atbildēt, viņam vienkārši nav. Tieši šis noteikums ir svarīgs laulāto darījumu attiecībās ar trešajām personām. Tādēļ arī sludinājumā "Latvijas Vēstnesī" vienmēr būtu jāmin laulāto noslēgtais mantisko attiecību režīms, jo no šī fakta paziņošanas vien lielas jēgas nav.

Laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmā nav piemērojams Civillikuma 91.pants par atsevišķo mantu. Civillikuma 91.pants definē laulāto atsevišķo mantu tikai laulāto likumisko mantisko attiecību režīmā. Darbā izdarīts secinājums, ka visas laulāto mantas šķirtības sistēmā jau 1937.gada Civillikumā trūka pants par atsevišķās mantas regulējumu, kā arī mūsdienās nav skaidra termina "atsevišķā manta" nozīme, tādēļ Civillikumā pie visas laulāto mantas šķirtības būtu jāiekļauj pants ar atsevišķās mantas definējumu visas laulāto mantas šķirtības sistēmā. Ar laulības līgumu par visas mantas šķirtību nenotiek īpašuma tiesību pāreja, t.i., ja pirms līguma noslēgšanas manta ir bijusi reģistrēta uz viena laulātā vārda, tad, slēdzot laulības līgumu, tajā nedrīkst paredzēt, ka no laulības līguma noslēgšanas brīža attiecīgā manta pāriet otra laulātā īpašumā, jo tas ir pretrunā ar Civillikuma 117.pantu, un nav laulības līgums, bet gan dāvinājuma līgums.

Laulības līgums par visas laulāto mantas šķirtību neparedz, ka laulātie, noslēdzot šādu līgumu, var vienam laulātajam piederošu nekustamu īpašumu, no laulības līguma noslēgšanas brīža (un no reģistrācijas zemesgrāmatā brīža), atzīt par piederošu otram laulātajam. Šādus līgumus tiesas ceļā var atzīt par spēkā neesošiem no noslēgšanas brīža, pieprasot arī attiecīgu zaudējumu piedziņu, ja tādi ir. Jāsaka gan, ka praksē šādi līgumi ir sastopami, t.i., pirms laulības līguma noslēgšanas nekustamais īpašums ir piederējis vienam laulātajam, bet, noslēdzot laulības līgumu par visas mantas šķirtību, tiek paredzēts, ka šis nekustamais īpašums pāriet otra laulātā īpašumā. Darbā uzsvērts, ka laulāto mantas šķirtības līguma gadījumā katrs laulātais patur īpašuma tiesības uz mantu, ko tas laulībā ienesis un arī uz to, ko tas laulības laikā ieguvis. Īpašuma tiesības uz otra laulātā mantu iegūstamas uz vispārēja pamata, t.i., saistību un lietu tiesībās paredzētos īpašuma iegūšanas gadījumos.

Mantas šķirtības princips redzams arī laulāto ienākumu sadalīšanā. Katrs laulātais iegūst ienākumus ne tikvien no tās mantas, ko tas laulībā ienesis, bet arī no tās, ko tas laulībā ieguvis. Teiktais izriet no Civillikuma 117.panta. Uz mantu, ko katrs laulātais nopelna ar savu patstāvīgu darbu, jau tāpēc vien attiecināms princips, ka katram laulātajam pieder viņa darba augļi, kā arī, pat pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, katrs laulātais ir sava darba augļu īpašnieks. Civillikuma prasības attiecībā uz laulības līgumiem par visas mantas šķirtību ir precīzas un nepārprotamas un katrs, kura tiesiskās intereses aizskar šāds līgums vai nodara zaudējumus, ir tiesīgs panākt savu aizskarto tiesību atjaunošanu tiesas ceļā.

2.2. Līgums par laulāto mantas kopību

Darba otrās nodaļas otrajā apakšnodaļā tiek skatīts otrs no laulības līgumu veidiem – līgums par laulāto mantas kopību, izceļot problēmjautājumus saistībā ar šī laulības līguma veidu. Slēdzot laulības līgumu par mantas kopību, līgumā jānorāda, kādi konkrēti laulāto mantas objekti paliek kā katra laulātā atsevišķa manta. Vispārēji līguma nosacījumi par mantu, kas tiks iegūta laulības laikā un kļūs par laulātā atsevišķo mantu, ir pretrunā ar Civillikumu, jo šāda vispārīgi noteikta manta kļūst par laulāto kopīgo īpašumu, saskaņā ar Civillikuma 124.pantu. Līgumā nav jānorāda, kāda līdz laulības līguma noslēgšanai iegūtā manta nonāk laulāto mantas kopībā. Obligāti jānorāda - kurš būs laulāto mantas kopības valdītājs: vai nu abi laulātie kopīgi, vai arī viens no laulātajiem - vīrs vai sieva.

Darbā sīkāk tiek analizēts Civillikuma 91.pants 1937.gada un mūsdienu redakcijā, konstatējot šī panta atšķirības un izdarot secinājumus par Civillikuma 91.panta specifisko dabu un tā piemērojamību laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmā.

Civillikuma 91.panta noteikumi nav piemērojami laulāto atsevišķai mantai pēc Civillikuma 125.panta noteikumiem. Pēc Civillikuma 124.panta noteikumiem, mantas kopības sistēmā abu laulāto kopīgo mantu veido kā pirmslaulības manta, tā arī laulības laikā iegūtā un iegādātā manta, arī attiecībā uz nekustamu īpašumu, ja tiek noslēgts mantas kopības režīms, tad zemesgrāmatā attiecīgi izdarāma atzīme par šāda režīma noteikšanu starp laulātiem. Tātad, attiecībā uz nekustamu mantu pēc laulāto mantas kopības sistēmas vispārējā principa, kas iekļauts Civillikuma 124. un 125.pantā, visa manta, kas nav noteikta par laulātā atsevišķo mantu, ieplūst mantas kopībā.

Laulāto mantas kopības sistēmā līdzās šo mantisko attiecību vispārējai reģistrācijai iespējama tiklab vīra, kā sievas atsevišķās mantas reģistrācija. Katrā laulāto mantas sistēmā atsevišķai mantai ir sava īpatnēja nozīme, un pie likumīgās mantisko attiecību sistēmas, kā arī pie līgumiskās mantas kopības sistēmas, tai ir daudz lielāka nozīme. Pie līgumiskās mantas kopības sistēmas pastāv gan sievas gan vīra atsevišķā manta. Atsevišķās mantas jēdziens jau 1937.gadā pie likumiskām mantiskām attiecībām bija plašāks nekā pie līgumiskās mantas kopības sistēmas, jo pie pēdējās, pretēji likumiskai sistēmai, neskaitījās manta, ko sieva nopelnīja ar savu patstāvīgu darbu. Šī manta, līdzīgi vīra mantai, ko tas nopelnīja ar savu darbu, ieplūda kopīgā nedalāmā masā, ko lietoja un ar ko rīkojās vienīgi vīrs. Mūsdienās Civillikuma 125.pants būtiski atšķiras no 1937.gada Civillikuma 125.panta, kurš noteica, ka "pastāvot laulāto mantas kopībai, tiklab vīra kā sievas atsevišķā manta ir tā, kas paredzēta 91.panta 1.-4., 6.un 7.punktā". Tātad, 91.pants attiecās arī uz laulāto līgumiskajām mantiskajām attiecībām. Par atsevišķo mantu nekļuva tikai 91.panta 5.punktā

minētā "manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu". Tagad Civillikuma 125.pants paredz, ka laulības līguma par mantas kopību gadījumā atsevišķo mantu laulātie nosaka tikai līgumā, jo, saglabājot kā katra laulātā atsevišķo mantu arī to mantu, kas paredzēta 91.pantā, ar to tiktu likvidēta laulāto mantas kopības jēga.

Civillikuma 125.panta pirmā daļa nosaka, ka, pastāvot laulāto mantas kopībai, tajā neietilpst manta, ko laulības līgumā laulātie noteikuši par katra atsevišķo mantu. Ja laulātie līgumā nosaka, ka, piemēram, laulātā atsevišķa manta būs tā manta, ko sieva iegūs bez atlīdzības laulības laikā, veidojas pretruna ar 124.pantu, kas precīzi nosaka, "ja laulības līgumā noteikta laulāto mantas kopība, viņiem pirms laulības piederējusī, kā arī laulības laikā iegūtā manta, izņemot atsevišķo (125.pants), ir apvienota vienā kopīgā nedalāmā masā." Kā redzams, tad 124.pants satur atsauci uz 125.pantu. Arī 1937.gada Civillikuma 124.pants saturēja atsauci uz 125.pantu, bet 125.pants tālāk saturēja atsauci uz 91.pantu. Tagad, savukārt, 125.pantā šīs atsauces uz 91.pantu vairs nav. No tā var secināt, ka laulātie laulības līgumā par savu atsevišķo mantu nevar noteikt vispārīgi tās mantas grupas, kas noteiktas 91.pantā. Pie mantas kopības sistēmas laulātajiem laulības līgumā atsevišķā manta jānosaka konkrēti. Ja laulātajam pieder nekustamais īpašums, tad līgumā jānosaka, ka šis nekustamais īpašums ir viena laulātā atsevišķa manta. Noteikt vispārīgus gadījumus, kad laulātais var iegūt mantu, un tā kļūst par laulātā atsevišķu mantu, laulības līgumā par mantas kopību nav pieļaujams.

Darbā secināts, ka par atsevišķo mantu nevar noteikt katra laulātā pirmslaulības mantu, jo tas ir pretrunā ar Civillikuma noteikumiem un attiecas tikai uz laulāto likumisko mantisko attiecību sistēmu. Tā manta, kas laulātajiem piederējusi pirms laulības, noslēdzot laulības līgumu par laulāto mantas kopību, turpmāk ietilpst laulāto mantas kopībā (124.pants).

3. Laulāto mantisko attiecību regulējums citās valstīs

Promocijas darba trešajā nodaļā tiek apskatīta Vācijas Federatīvās Republikas, Igaunijas Republikas un Krievijas Federācijas pieredze laulāto mantisko attiecību tiesiskajā regulēšanā likumiskajā un līgumiskajā mantisko attiecību sistēmā, pievēršoties būtiskākajām atšķirībām no Civillikuma un, analizējot šīs atšķirības, ar mērķi - noteikt, vai tās būtu piemērojamas Latvijas apstākļiem, papildus izdarot grozījumus un papildinājumus Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk - Civillikums) Ģimenes tiesību daļā, lai atrisinātu Civillikumā laulāto mantisko attiecību tiesiskajā regulējumā pastāvošos problēmjautājumus.

3.1. Vācijas Federatīvā Republika

Darba trešās nodaļas trešajā apakšnodaļā analizēts Vācijas Civillkodekss (BGB), kas tiek uzskatīts par privāto tiesību kodifikācijas paraugu, par vispāratzītu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas klasisko civillkodeksu etalonu. Pēc darbā apskatītās BGB attīstības vēstures var spriest par tā radniecību ar Civillikumu, tādēļ promocijas darbā sīkāk tiek analizēts BGB ietvertais laulāto likumisko mantisko attiecību tiesiskais regulējums un konstatētas kopīgās un atšķirīgās iezīmes ar Latvijas Republikas Civillikumu.

No atšķirīgajām iezīmēm promocijas darbā tiek izceltas tās, kuras ir būtiskas arī Latvijas Civillikumā pastāvošo laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma sakārtošanai.

BGB nosaka, ka vienpusējs darījums, kas noslēgts bez otra laulātā piekrišanas, uzskatāms par spēkā neesošu. Civillikums šajā ziņā atļauj vienam laulātajam lielāku rīcības brīvību darījumos un līgumu slēgšanā, nekā BGB. Ja tomēr laulātais šādu darījumu bez otra laulātā piekrišanas ir noslēdzis, tad BGB atļauj otram laulātajam celt prasību pret trešo personu, lai atjaunotu savas aizskartās īpašuma tiesības, kas radušās darījuma spēkā neesamības rezultātā.⁷

BGB tiek lietots termins "*mantas pieauguma koeficients*", ko Civillikums atsevišķi neizdala. Mantas pieauguma koeficients ir summa, par kādu laulātā mantas vērtība pārsniedz laulātā mantas sākotnējo vērtību. Laulātā mantas sākotnējā vērtība ir tā manta, kas laulātajam piederējusi līdz laulības noslēgšanai pie likumiskajām mantiskajām attiecībām, izslēdzot saistības. Laulātā saistības var izslēgt tikai tādā apmērā, lai tās nepārsniegtu visas laulātā mantas kopējo vērtību. Manta, ko laulātais iegādājas pēc stāšanās laulībā, vai iegūst dāvinājuma vai mantošanas rezultātā; vai kā pūru, tiek ieskaitīta (izņemot saistības) mantotajā mantā, ja no apstākļiem neizriet, ka to jāpieskaita pie laulātā ienākumiem. Galīgā manta ir manta, kas pieder laulātajam uz laulāto likumisko mantisko attiecību pārtraukšanas brīdi. Šķirot laulību, ir būtiski noteikt, cik un kāda manta pienākas katram laulātajam. BGB šiem gadījumiem satur konkrētas normas, kas stipri atvieglo laulāto mantas sadales jautājumu. BGB neparedz vispārīgu noteikumu kā Civillikums (ka šaubu gadījumā laulāto manta dalāma līdzīgās daļās), bet gan precīzu normu, kā aprēķināms laulāto mantas pieaugums un mantas izlīdzinājums. Uz mantas izlīdzinājumu ir pienākums tam laulātajam, kurš laulāto mantas kopības pastāvēšanas laikā ir sasniedzis lielāku īpašumu pieaugumu nekā otrs (laulātais). Ar izlīdzinājuma pienākumu apveltītajam laulātajam ir jāizdod regulāri ar naudas maksājumiem otram laulātajam puse no viņa sasniegtajiem ieguvumiem (*Gewinnsüberschusses*). Ja abu laulāto ieguvumi ir līdzīgi (vienādi) vai arī neviens no

⁷ <http://www.compuserve.de/recht/gesetze/bgb/p1368.html>

viņiem nav neko ieguvis, tad mantas izlīdzinājuma prasība nerodas. Ar izlīdzinājuma pienākumu apveltītā persona un prasības apmērs (lielums) tiek uzzināti ar abu laulāto pretnostatījumu viens otram, nosakot laulāto mantas kopības laikā iegūto pieaugumu (ieguvumu). Viena laulātā ieguvums ir naudas summa, par kādu viņam beigās piederоšais īpašums pārsniedz sākuma īpašumu.

Darbā, apskatot BGB regulētās laulāto līgumiskās mantiskās attiecības tiek secināts, ka BGB atļauj laulātajiem brīvi noteikt savas mantiskās attiecības, viņi var slēgt līgumu, vai nu pilnībā atceļot likumiskās mantiskās attiecības, vai arī, atceļot tās tikai daļā.

BGB nosaka, ka laulātie var slēgt līgumu par mantas šķirtību vai mantas kopību. Kad laulātie izslēdz likumiskās mantiskās attiecības vai atceļ tās, tad izveidojas laulāto mantas šķirtības režīms, ja no laulības līguma neizriet cits; tas pats princips darbojas, ja no laulāto mantas tiek izslēgta mantas vērtības palielinājuma kompensācija vai notiek daļu izlīdzināšana, vai arī tiek atcelta laulāto mantas kopība.

Pie laulības līguma par laulāto mantas kopību pastāv divu veidu katra laulātā manta - laulātā īpašā manta (atsevišķi iegūtā manta - *Sondergut*) un laulātā atsevišķā manta (*Vorbehaltsgut*). Atsevišķi iegūtā manta ir manta, kas nevar tikt atsavināta tiesiska darījuma rezultātā. Var teikt, ka tās ir laulātā tiesības, saistības, manta ar visiem augļiem un pieaugumiem, kas pieder šim laulātajam viņa personisko īpašību jeb personas dēļ (piemēram, darba vieta un ienākumi, autortiesības un ienākumi no tām u.tml.). Atsevišķā manta arī tiek izslēgta no laulāto mantas kopības.

Darbā tiek secināts, ka no BGB Civillikumā būtu lietderīgi pārņemt noteikumu, ka darījums, kuru noslēdzis viens laulātais bez otra laulātā piekrišanas, stājas spēkā tikai pēc otra laulātā akcepta izteikšanas noteiktā termiņā. Ja otra laulātā akcepts nav saņemts, tad noslēgtais darījums uzskatāms par spēkā neesošu. Atbalstāms ir BGB noteikums, ka laulātajiem ir tiesības slēgt laulības līgumu kā uz visu mantu, tā uz mantas daļu. Tāpat Civillikumā būtu lietderīgi precizēt, ka pie laulāto visas mantas šķirtības līguma nav laulāto atsevišķa manta un atsevišķā manta pastāv tikai pie laulības līguma par laulāto mantas kopību. Jāņem vērā arī BGB regulētā atsevišķi iegūtās mantas kategorija, kurā ietilpst personīgie ienākumi, arī 1937.gada Civillikums paredzēja atsevišķi iegūtās mantas kategoriju (tā tikai ietilpa atsevišķajā mantā), tagad Civillikumā šī mantas kategorija definēta netiek, bet praktiskajā dzīvē eksistē.

Atbalstāma norma, ka laulības līgumos var iekļaut noteikumus par laulāto savstarpējiem uzturlīdzekļiem un mantas sadali laulības šķiršanas gadījumā. Ja nav noteikts laulāto kopīgās mantas pārvaldītājs, tad uzskatāms, ka abi laulātie mantu pārvalda kopīgi.

Laulāto kopīgās mantas sadales jautājumā interesants ir BGB ietvertais šī jautājuma risinājums – mantas pieauguma koeficienta noteikšana. Prasība pirms mantas sadales noteikt katram laulātajam piederošo mantu pirms stāšanās laulībā, noteikt arī katram laulātajam piederošās mantas masas vērtību uz kopīgās mantas sadales brīdi, un, atņemot no iegūtās beigu mantas masas sākuma mantas masu, iegūst katra laulātā mantas pieaugumu laulības laikā. Tādējādi tiek maksimāli precīzi un taisnīgi aprēķināts katra laulātā ieguvums laulības laikā, jo sadalījums $\frac{1}{2}$ katram laulātajam ne vienmēr ir taisnīgs un precīzs. Latvijas Civillikums šādu mantas pieauguma koeficienta aprēķināšanu neparedz, bet tas būtu labs risinājums gadījumos, kad laulātajiem ir strīdi vai neskaidrības par mantas sadali un katram pienākošos mantas daļu.

Tāpat kā Latvijas Civillikums, arī BGB nosaka tikai divu veidu laulības līgumus – visas mantas šķirtību vai kopību. Arī BGB prasības laulības līgumu formas ievērošanā ir stingras – līdzeju brīvība izpaužas tikai tajā apstākļī, ka laulātie var izvēlēties, slēgt vai vispār neslēgt laulības līgumu un atstāt savas mantiskās attiecības likumisko mantisko attiecību režīmā. Tāpat kā Latvijas Civillikums, arī BGB laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās priekšroku dod laulāto mantas šķirtībai, nevis kopībai.

3.2. Igaunijas Republika

Darba trešās nodaļas otrajā apakšnodaļā tiek apskatītas tiesību normas, kas regulē laulāto mantiskās attiecības Igaunijas Republikā, dots ieskats Igaunijas Civillikuma projektā, kurš līdz 1940.gadam pieņemts netika, bet tā pamatprincipiem un tiesību normām par laulāto mantiskajām attiecībām bija būtiska ietekme uz Igaunijas Likumu par ģimeni, kur saglabāti 1940.gada Igaunijas Civillikuma projekta pamatprincipi. Analizējot Igaunijas Likumu par ģimeni ir izdarīti slēdzieni par laulāto mantisko attiecību tiesiskā regulējuma atšķirībām no Latvijas Civillikuma.

Likums par ģimeni nosaka, ka laulāto kopīgā manta ir tā manta, ko laulātie iegādājušies vai ieguvuši laulības laikā. Tiesa var atzīt daļēji vai pilnībā par laulāto kopīgo mantu laulātā atsevišķo mantu, ja tās vērtība laulības laikā ir būtiski palielinājusies laulāto kopīgā darba vai laulāto kopīgo naudas ieguldījumu rezultātā.⁸

Katra laulātā mantas daļas noteikšana laulāto kopīgās mantas sadales gadījumā – katra laulātā daļa tiek noteikta $\frac{1}{2}$ no mantas tajā gadījumā, ja vienam no laulātajiem nav bijuši pastāvīgi ienākumi no algota darba dēļ. Laulāto kopīgās mantas sadales gadījumā manta, kas paliek pie katra no laulātajiem, tiek noteikta kā daļa no katra laulātā mantas

⁸ Likums par ģimeni, 3.nodaļa, 14.pants, 1983.lpp.

kopīgajā mantā – kā konkrēti nekustami īpašumi, kustama manta, tiesības un saistības. Ja mantas sadales rezultātā vienam laulātajam pienākošā daļa no laulāto kopīgās mantas, būtiski pārsniedz viņam sākotnēji pienākošos mantas daļu, tad tiesa piespriež viņam izmaksāt naudas kompensāciju otram laulātajam.

Likums par ģimeni nosaka, ka ar laulības līgumu laulātie var noteikt savstarpējās mantiskās attiecības un pienākumus, kas atšķiras no likumiskajām mantiskajām attiecībām, ja likumā nav noteikts citādi.⁹ Ja laulības līgums nav noslēgts, vai tas neaptver visu laulāto mantu, tad attiecībā uz laulāto mantu vai uz to laulāto mantas daļu, kas nav ietverta līgumā, tiek piemēroti laulāto likumisko mantisko attiecību noteikumi.¹⁰

Darbā tiek izdarīti secinājumi, ka Igaunijas Republikas “Likums par ģimeni” atļauj lielāku rīcības brīvību laulātajiem savu mantisko attiecību kārtošānā. Likums atļauj arī laulātajiem ar laulības līgumu neaptvert visu mantas masu, bet gan tikai daļu, pārējo daļu atstājot likumisko mantisko attiecību režīmā. Pēc Latvijas Civillikuma, kur ar laulības līgumu būtu aptverta tikai daļa no laulāto mantas, šāds līgums nebūtu vairs uzskatāms par laulības līgumu un tas nevarētu būt spēkā kā laulības līgums, bet gan tikai kā līgums, kas regulē konkrētu laulāto īpašumu piederību.

Igaunijas Likums par ģimeni “pazīst” arī tā saucamo “*mantas izlīdzinājuma prasību*”, kura ir ieviesta no Vācijas BGB. Mantas izlīdzinājuma prasība un pieauguma koeficienta aprēķināšana ir neaizstājama un būtiska tādos gadījumos, ja jāsadala laulātajiem piederoša manta, bet nav īstas skaidrības par katram laulātajam piederošo šīs mantas daļu. Arī Latvijā ir bijusi un ir līdzīga vēsturiskā situācija kā Igaunijā – abi laulātie kopīgi strādājot būtiski palielina vienam laulātajam piederošā nekustamā īpašuma vērtību, taču, ja šis īpašums ir viena laulātā atsevišķā manta, tad otrs laulātais uz tā daļu pretendēt nevarētu, lai gan ir ieguldījis šajā īpašumā daudz savu līdzekļu un darbu. Savukārt, ja arī Latvijas Civillikumā tiktu ieviesta mantas pieauguma sistēma un pieauguma koeficienta aprēķināšana, tiktu līdzsvarots laulāto pušu līdztiesības princips un laulātajam, kurš ieguldījis līdzekļus un darbu konkrētajā otra laulātā nekustamajā īpašumā, varētu tikt atzītas daļā uz šo nekustamo īpašumu īpašuma tiesības. Tātad, no Igaunijas Likuma par ģimeni ir atbalstāma mantas pieauguma koeficienta aprēķināšanas ieviešana Latvijas Civillikumā un mantas pieauguma sistēmas ieviešana mantas izlīdzinājuma prasībās.

Darbā izdarīts secinājums, ka no Igaunijas Likuma par ģimeni Civillikumā tāpat būtu ieviešams, ka laulātie var noslēgt laulības līgumu, kas neaptver visu laulāto mantas masu, bet tikai daļu, pārējo mantu atstājot likumisko mantisko attiecību režīmā.

⁹ Likums par ģimeni, 2.nodaļa, 8.pants, 1981.lpp.

¹⁰ Likums par ģimeni, 2.nodaļa, 8.pants, 1981.lpp.

3.3. Krievijas Federācija

Darba trešās nodaļas trešajā apakšnodaļā analizēts Krievijas Federācijas Ģimenes kodekss un izdalītas tā kopīgās un atšķirīgās iezīmes no Latvijas Republikas Civillikuma.

Ģimene Krievijas Ģimenes kodeksā netiek skatīta kā vienots tiesību subjekts, visās mantiskajās attiecībās tiesības un pienākumi ir tikai laulātajiem atsevišķi. Tiesību subjekts ir katrs laulātais atsevišķi.

Kodeksā tiek definēta laulāto manta, tiek izšķirta manta, kas laulātajiem piederējusi pirms laulības noslēgšanas (pirmslaulības manta) un manta, ko laulātie ieguvuši laulības laikā. Kodeksā ieviesta jauna labticīgā laulātā jēdziena izpratne laulības atzīšanas par neesošu gadījumā. Labticīgajam laulātajam ir tiesības prasīt tiesas ceļā un saņemt no otra laulātā uzturlīdzekļus. Attiecībā uz šādā laulībā, kas vēlāk atzīta par neesošu, iegādātās kopīgās mantas sadali, Ģimenes kodekss atļauj šādos gadījumos piemērot noteikumus par laulāto kopīgās mantas sadali, lai aizsargātu labticīgo laulāto un sniegtu viņam iespēju saņemt savu daļu mantas. Jaunums attiecībā uz labticīgo laulāto ir arī tas, ka Ģimenes kodekss atļauj labticīgajam laulātajam pēc laulības atzīšanu par neesošu prasīt no otra laulātā sev par labu zaudējumu atlīdzību – par nodarīto morālo kaitējumu vai materiālajiem zaudējumiem.

Apskatot Ģimenes kodeksā regulēto laulāto likumisko mantisko attiecību režīmu, darbā tiek izdalītas tā atšķirības no Latvijas Civillikuma. Pie laulāto kopīgās mantas pieder katra laulātā ienākumi, kurus tas iegūst ar patstāvīgu darbu, laulātā pensijas, pabalsti, u.c. naudas izmaksas, kurām nav speciāli norādīts mērķis (zaudējumu atlīdzība, kompensācija u.tml.). Laulāto kopīgā manta ir arī par abu laulāto līdzekļiem iegādātās kustamās un nekustamās mantas, vērtspapīri u.t.t., neatkarīgi no tā, uz kura laulātā vārda konkrētā manta ir reģistrēta vai kurš laulātais ir veicis naudas iemaksas. Tiesības uz laulāto kopīgo mantu ir arī tam laulātajam, kurš laulības laikā ir vedis laulāto kopīgo mājsaimniecību, nodarbojies ar bērnu audzināšanu vai šim laulātajam citu attaisnojošu iemeslu dēļ nebija darbā gūtu pastāvīgu ienākumu.

Par laulāto kopīgo mantu netiek atzīta tā manta, kura gan ir iegādāta laulības laikā, bet par vienam laulātajiem piederošajiem līdzekļiem vai īpašumiem, kas piederējuši laulātajam līdz laulības noslēgšanas brīdim, kā arī par līdzekļiem, kuru tas ieguvis dāvinājuma vai mantošanas ceļā, vai citā bezatlīdzības ceļā, piemēram, privatizācijas rezultātā. Šī manta tiek uzskatīta par viena laulātā atsevišķu mantu.

Krievijas tiesu praksē ir nostiprinājies princips, ka laulātā atsevišķā manta var tikt atzīta par abu laulāto kopīgo mantu, ja laulības laikā laulātā atsevišķā mantā uz kopīgās

mantas rēķina, vai uz viena laulātā mantas rēķina, vai ar viena laulātā darbības palīdzību, tika izdarīti ieguldījumi, kas ievērojami paaugstina šīs atsevišķās mantas vērtību, piemēram, kapitālais remonts, būvniecība u.tml..

Ģimenes kodeksā ietvertajā laulāto līgumisko mantisko attiecību tiesiskajā regulējumā tiek pieļauta diezgan plaša līgumslēdzēju pušu brīvība, salīdzinot ar Latvijas Republikas Civillikumu. Laulātie savas likumiskās mantiskās attiecības var izmainīt ar laulības līgumu, un noteikt laulāto mantas šķirtību vai laulāto mantas kopību, vai mantas šķirtību vai kopību uz laulāto atsevišķu mantas daļu vai uz atsevišķām šķiras lietām, neaptverot ar laulības līgumu visu mantas masu. Uz mantas daļu, kas nav atrunāta laulības līgumā, attiecas likumiskās mantiskās attiecības.¹¹

Laulības līgumā var iekļaut arī atliekošus un atceļošus nosacījumus. Ģimenes kodekss, atšķirībā no Civillikuma, atļauj laulātajiem atrunāt laulības līgumā jebkurus nosacījumus vai pienākumus laulāto starpā, kas attiecas uz laulāto savstarpējām mantiskām attiecībām, piemēram, noteikumus par laulāto savstarpēju uzturēšanu, laulāto piedalīšanās veidus otra laulātā ienākumos, ģimenes un mājsaimniecības izdevumu segšanas kārtību, mantas sadali starp laulātajiem laulības šķiršanas gadījumā u.tml..

Darbā tiek secināts, ka Krievijas Ģimenes kodekss satur tādus noteikumus attiecībā uz laulāto mantiskajām attiecībām, kādus nesatur Latvijas Civillikums. Tā laulāto kopīgā manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās ir visa tā manta, kas iegādāta laulības laikā un, ja arī tikai viens laulātais ir strādājis algotu darbu, bet otrs nodarbojies ar mājsaimniecību, tad manta vienalga uzskatāma par laulāto kopīgu mantu. Civillikums šādu laulības laikā iegūtās kopējās mantas prezumpciju neparedz, jo, lai mantu atzītu par laulāto kopīgu mantu, tai jābūt iegādātai ne tikai laulības laikā, bet tai jābūt iegādātai arī ar otra laulātā līdzekļiem vai darbības palīdzību. Savukārt, jēdziens „darbības palīdzība” sevī neietver darbošanos mājsaimniecībā un bērnu audzināšanu. Civillikumā noteiktais regulējums ir atbilstošāks Latvijā pastāvošajai mūsdienu sociāli ekonomiskajai situācijai un dzimumu līdztiesības principam.

Tāpat Krievijas Ģimenes kodeksā noteiktais, ka labticīgajam laulātajam ir tiesības prasīt tiesas ceļā un saņemt no otra laulātā uzturlīdzekļus un pēc laulības atzīšanas par neesošu prasīt no otra laulātā sev par labu zaudējumu atlīdzību – par nodarīto morālo kaitējumu vai materiālajiem zaudējumiem. Šādu noteikumu Civillikumā nav, ir iespēja prasīt morālo kaitējumu vai materiālos zaudējumus, taču, kā rāda tiesu prakse, šādās lietās parasti ir grūtības ar pierādījumu ieguvu un summas pamatojumu.

¹¹ Семейный Кодекс Российской Федерации. Издательство БЕК. Москва, 1996, Статья 42.

Jauninājums Krievijas Ģimenes kodeksā ir arī tas, ka laulātie var slēgt laulības līgumu uz visu mantas masu vai tikai uz mantas daļu, vai to mantu, kas nākotnē radīsies, pārējo mantu atstājot likumisko mantisko attiecību režīmā.

Krievijas Ģimenes kodekss laulāto atsevišķo mantu paredz tikai likumiskajā mantisko attiecību sistēmā. Pie līgumiskās mantisko attiecību sistēmas laulātie var brīvi noteikt kopējo mantu, katram laulātajam piederošo mantu vai konkrētas šķiras lietas. Laulības līgumu slēgšana attiecībā uz laulāto mantas daļu uzskatāms par pozitīvu jauninājumu, kurš būtu ieviešams arī Latvijas Civillikumā. Jo, kā rāda laulības līgumu slēgšanas prakse, tad šādus līgumus jau pašu līgumslēdzēji – laulātie jau sen ir ieviesuši, slēdzot Civillikumam neatbilstošus līgumus. Tādēļ šajā gadījumā šādu līgumu ieviešana būtu tikai jau izveidojušās prakses apstiprināšana, jo pašlaik šādi līgumi kā laulības līgumi nav atzīstami, bet ir atzīstami tikai kā līgumi, kuri tiek slēgti, neatceļot laulāto likumiskās mantiskās attiecības, lai regulētu konkrētu laulātajiem piederošu nekustamo īpašumu piederību.

Krievijas Ģimenes kodekss neparedz laulāto līgumisko mantisko attiecību sistēmā laulāto atsevišķo mantu. Civillikums arī precīzu atsevišķo mantu definē tikai likumisko mantisko attiecību režīmā. Bet tieši atsevišķā manta līgumiskajā mantas kopības sistēmā ir sistēmā radījusi visvairāk neskaidrību, tiek pielietots Civillikuma 91.pants, netiek definēta visa atsevišķā manta ut.t. Tādēļ, līdzīgi kā Krievijas Ģimenes kodeksā, Civillikumā būtu precīzi jāatrunā atsevišķās mantas statuss laulāto līgumisko mantisko attiecību sistēmā.

Krievijas Ģimenes kodekss paredz arī laulāto kreditoru aizsardzību, ieviešot sistēmu, ka laulātais ir ieinteresēts informēt savus kreditorus par laulības līguma noslēgšanu. Civillikumā šādas prasības laulātajiem nav, bet bieži par laulības līguma esamību kreditori uzzin pēc tiesas procesa beigām un sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, vai arī gadījumos, kad nekustamais īpašums jau atsavināts trešajai personai.

Darbā tiek ieteikts Civillikumā ieviest normu, ka laulātajam ir pienākums informēt savu kreditoru par laulības līguma noslēgšanu, tā grozīšanu vai izbeigšanu, un ja laulātais nav izpildījis šo pienākumu, tad viņš atbild par savām saistībām, neatkarīgi no laulības līgumā noteiktā, t.i., viņš atbild tā, it kā starp laulātajiem laulības līguma nebūtu un pastāvētu likumiskās mantiskās attiecības. Tādējādi laulātais būtu ieinteresēts informēt savus kreditorus.

4. *Laulāto mantisko attiecību tiesiskā aizsardzība*

Promocijas darba ceturtnā nodaļa veltīta laulāto mantisko attiecību tiesiskās aizsardzības jautājumiem. Šajā nodaļā apskatīti tie gadījumi, kad laulātie savas mantiskās attiecības ir noregulējuši vai nu likumiski, saglabājot likumisko mantisko attiecību režīmu, bet slēdzot kādu no promocijas darba 1.4.apakšnodaļā minētajiem līgumiem, vai arī līgumiski, slēdzot laulības līgumu, bet no šiem līgumiem izrietošās tiesiskās attiecības un mantas statuss, mantas piederība ir noteikta pretrunā ar Civillikumu. Tāpat ir apskatīti tipiskākie Civillikuma normu neievērošanas gadījumi šādos līgumos, kas liecina par Civillikuma normu nepietiekamu pārzināšanu un kļūdām to interpretācijā, kā arī analizētas iespējamās šādu līgumu sekas. Tātad, ja laulātajiem rodas zaudējumi līgumā noteiktā dēļ, kas ir pretrunā ar Civillikumu, un līgums ir reģistrēts laulāto mantisko attiecību reģistrā, vai laulātajiem ir iespēja piedzīt pretlikumīga līguma rezultātā viņiem nodarītos zaudējumus un tādējādi atjaunot savas aizskartās civilās tiesības? Ja viena laulātā mantai amatpersonu prettiesiskas darbības vai bezdarbības rezultātā ir nodarīti zaudējumi, kādas ir iespējas uz zaudējumu atlīdzību vai sākotnējo tiesību atjaunošanu?

Uz šiem jautājumiem autore atbild promocijas darba ceturtnās nodaļas apakšnodaļās, jo nav pieļaujama situācija, ka laulāto mantiskajām interesēm tiek nodarīti zaudējumi un Civillikums kā vispārīga tiesību norma paredz katra tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību no tā, kas viņam šos zaudējumus nodarījis, bet citi likumi par zaudējumu atlīdzību amatpersonas darbības rezultātā, kā speciālie tiesību akti, liegtu tiesības laulātajiem piedzīt radušos zaudējumus no šīm amatpersonām.

4.1. Civillikuma noteikumu ievērošanas nozīme laulāto mantisko attiecību tiesiskajā aizsardzībā

Darba ceturtnās nodaļas pirmajā apakšnodaļā tiek analizēti praksē noslēgtie laulības līgumi, kuru spilgtākie kļūdainie piemēri pievienoti promocijas darba pielikumos un norādītas šo līgumu būtiskākās pretrunas ar Civillikuma normām. Darbā tiek konstatēts, ka Civillikumā nav speciāla panta, kas tieši ierobežotu laulāto mantisko attiecību regulējošu līgumu veidus, tomēr laulātie var slēgt tikai likumā paredzētos laulības līgumus, t.i., visas mantas šķirtības vai mantas kopības līgumus. Civillikuma noteikumi par laulāto līgumiskajām mantiskajām attiecībām atļauj laulātajiem izvēlēties tikai vienu vai otru no šiem diviem laulības līguma veidiem. Ja laulāto mantisko attiecību līgums daļēji vai pilnībā būs pretrunā esošs ar Civillikuma normām, tad visas tās mantiskās attiecības, kas radīsies uz šī līguma pamata, būs atzīstamas attiecīgi par spēkā neesošām daļēji vai pilnībā.

Nodaļā tiek apskatītas arī tiesību aktu prasības attiecībā uz laulības līgumu reģistrāciju un tiek izdarīti secinājumi, ka Ministru kabineta noteikumi nosaka, ka laulāto pasēs Uzņēmumu reģistra valsts notārs veic atzīmi par laulāto mantisko attiecību reģistrāciju un norāda ziņas par laulāto mantisko attiecību veidu.¹² Savukārt, Personu apliecināšu dokumentu likuma 5.pants nosaka tās ziņas, kuras iekļaujamās personu pasēs.¹³ No minētā likuma 5.pantā uzskaitītā, var redzēt, ka šeit neietilpst ziņas par personas sastāvēšanu laulībā, kā arī šeit nav paredzētas ziņas par laulātā mantisko attiecību līgumiem. Tātad, likums šādu sadaļu pilsoņu pasēs neparedz, bet Ministru kabineta noteikumi nosaka, ka Uzņēmumu reģistrs šīs ziņas pasēs ieraksta. Ne Civillikums, ne Ministru kabineta noteikumi nereglamentē, cik ilgā laikā no paziņojuma publikācijas laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" jāiesniedz dokumenti laulāto mantisko attiecību reģistrācijai laulāto mantisko attiecību reģistrā. Šāda neregulēta nianse apgrūtina trešās personas, kurām nekustamās mantas statusa noskaidrošana ir nepieciešama. Divkārtā nekustamās mantas reģistrācija nepieciešama arī tādēļ, lai nodrošinātu saskaņu starp ziņām laulāto mantisko attiecību reģistrā un zemesgrāmatās.

Uz zināmu kārtību norāda Civillikuma 143.pants, kas paredz, ka izraksti no ierakstiem laulāto mantisko attiecību reģistrā nekavējoties izsludināmi laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", un par nekustamu mantu paziņojams zemesgrāmatu nodaļai, ierakstīšanai zemesgrāmatās. Civillikuma 115.pantu būtu nepieciešams precizēt, papildinot 115.panta otro daļu aiz vārdiem "saistošu spēku pret trešajām personām, tie..." ar vārdu "nekavējoties". Šādā gadījumā būtu saskaņots 115. un 143.pantu formulējums.

Tāpat darbā secināts, ka laulāto mantisko attiecību reģistri pēc savas uzbūves un darbības ir līdzīgi zemesgrāmatām. Zemesgrāmatu darbības pamatā ir publiskās ticamības princips, arī laulāto mantisko attiecību reģistra pamatā ir jābūt publiskās ticamības principam: tikai tas ir saistošs trešajām personām attiecībā uz laulāto mantiskajām attiecībām, kas ir reģistrēts šajā reģistrā, izņemot, ja šīs mantiskās attiecības tieši neizriet no likuma. Gadījumā, ja reģistrā reģistrētais laulāto savstarpējas gribas izpaukums, kas ir ieguvis publiska dokumenta spēku, ir pretrunā ar likumu, tiek sagrauts laulāto mantisko attiecību reģistra publiskas ticamības princips, jo, ja līgums ir pretrunā ar likumu, tad tas nevar būt spēkā esošs. Tomēr, pašlaik Latvijā ir izveidojusies situācija, ka ne vienmēr tas, kas noteikts publiskajos reģistros, atbilst nekustamā īpašuma patiesajam īpašnieku sastāvam. Līdz ar to zemesgrāmatu publiskās ticamības princips praksē nedarbojas.

¹² Ministru kabineta 03.09.2002 noteikumi Nr.403 "Laulāto mantisko attiecību reģistrācijas kārtība"// Latvijas Vēstnesis, 06.09.2002, nr.127., 19.punkts.

¹³ Personu apliecināšu dokumentu likums// Pieņemts Saeimā 23.05.2002., spēkā no 01.07.200206.09.2002, Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs., 11.07.2002., nr.13.

Tālāk promocijas darbā tiek analizēti konkrēti praksē noslēgtie laulības līgumi, norādot tajos pieļautās kļūdas un pretrunas ar Civillikumu, kas šos līgumus padara par daļēji vai pilnībā spēkā neesošiem. Var teikt, ka katrs otrais noslēgtais laulības līgums ir pretrunā ar Civillikumu, kas var radīt laulātajiem mantiska rakstura zaudējumus vai nemantiska rakstura kaitējumus nākotnē.

Darbā norādītas laulības līgumos sastopamās būtiskākās pretrunas ar Civillikumu:

1) Civillikums atļauj laulātajiem slēgt savstarpējus mantiskus līgumus, neatceļot laulāto likumiskās mantiskās attiecības, bet šādus līgumus nedrīkst saukt par laulības līgumiem: līgums par laulāto kopīgās mantas sadali vai līgums par katra laulātā atsevišķās mantas noteikšanu, vai līgums par mantas apvienošanu laulāto kopīgā īpašumā nav laulības līgums un tas nav spēkā kā laulības līgums, bet ir spēkā kā laulāto mantiskās attiecības regulējošs līgums, pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām.

2) slēdzot laulības līgumus, tie nedrīkst būt pretrunā ar Civillikumu, jo šādu līgumu otrs laulātais vai trešā persona, kuras tiesības līgums aizskars, vienmēr varēs apstrīdēt.

3) laulības līguma objekts ir laulāto mantiskās attiecības, šī līguma objekts nevar būt laulāto personiskās attiecības vai attiecības ar bērniem, Civillikums to nepieļauj.

4) laulības līgumos, ar kuriem tiek noteikts laulāto mantas kopības režīms, kā mantas kopībā ietilpstošā manta tiek noteikta tikai tā manta, kas tiks iegūta laulības laikā, turpretim, manta, kas laulātajam piederējusi pirms laulības, vai kuru laulātais ieguvis dāvinājuma vai mantošanas ceļā, tiek noteikta par laulātā atsevišķo mantu. Šādi līguma noteikumi ir pretrunā ar Civillikuma 124.pantu un manta, kas laulātajiem radīsies laulības laikā un šī līguma darbības laikā, kļūs par abu laulāto kopīgu mantu, nevis atsevišķu, pretēji līgumā noteiktajam, bet, saskaņā ar Civillikuma 124.pantu.

5) slēdzot laulības līgumu par mantas kopību, līgumā jānosaka, kurš no laulātajiem turpmāk būs kopīgās mantas masas valdītājs, jo Civillikumā nav iekļauta prezumpcija: ja līgumā nav noteikts kopīgās mantas masas valdītājs, tad tiek pieņemts, ka mantu pārvalda abi laulātie kopīgi. Šāds noteikums līgumā ir būtisks, jo kopīgās mantas valdītājam Civillikumā ir noteikti pienākumi un tiesības, kas tam ir jāievēro kā attiecībā pret otru laulāto, tā arī attiecībā pret trešajām personām.

6) vienā laulības līgumā tiek jaukts mantas kopības režīms ar visas mantas šķirtības režīmu, taču abi šie režīmi nevar pastāvēt vienlaicīgi vienā laulības līgumā, Civillikums to nepieļauj. Mantas sadales līgumus laulātie var slēgt, bet tad tas nav laulības līgums, ar šādu līgumu netiek atceltas laulāto likumiskās mantiskās attiecības.

7) kā laulāto atsevišķā manta līgumos tiek noteikta tā manta vai mantas grupas, kas noteiktas Civillikuma 91.pantā, taču 91.pants attiecas uz laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām un laulāto līgumiskās mantiskās attiecības neregulē. Arī atsauci uz Civillikuma 91.pantu laulības līgumos iekļaut nav pieļaujams. Civillikuma 91.panta 1.punktā minētais līgums nav laulības līgums, bet gan līgums, kur laulātie, neatceļot likumiskās mantiskās attiecības, vienojas par mantas piederību, piešķirot tai atsevišķās mantas statusu.

8) visas mantas šķirtības sistēmā papildus tiek noteikta laulāto atsevišķā manta, taču šajā sistēmā katra laulātā manta ir viņa atsevišķā manta. Savādāk ir, ja laulātie laulības laikā slēdz visas mantas šķirtības līgumu, taču laulātajiem jau ir kopīpašumā manta. Tad papildus laulības līgumam laulātie var slēgt līgumu, ar kuru tie sadala kopīpašumā esošos objektus.

9) Civillikuma panti, kas attiecas uz likumiskajām mantiskajām attiecībām, tiek iekļauti laulības līgumos un piemēroti pie līgumiskajām mantiskajām attiecībām. Taču šie līguma punkti nevar būt spēkā esoši, jo laulāto likumiskos mantisko attiecību noteikumus, nosakot līgumisko mantisko attiecību režīmu, Civillikums vairs piemērot neatļauj.

10) Noslēdzot līgumu par visas laulāto mantas šķirtību, katrs laulātais patur sev to mantu, kas viņam jau pieder pirms laulības noslēgšanas (Civillikuma 117.pants). Civillikums nepieļauj iekļaut laulības līgumos noteikumus, saskaņā ar kuriem, vienam laulātajam piederošs īpašums, pāriet otra laulātā īpašumā. Ar laulības līgumu nav pieļaujama īpašuma tiesību pāreja, jo tad tas nav laulības līgums, bet gan dāvinājuma vai mantas atsavinājuma līgums. Laulības līguma slēgšanas gadījumā nekustamais īpašums savu īpašnieku nemaina.

11) laulības līgumā par visas laulāto mantas šķirtību nevar pastāvēt atsevišķi īpašuma objekti, kas ir laulāto kopīgais īpašums. Ja laulātie vēlas šos objektus nodot abu kopējai valdīšanai, tad viņiem ir jāsaglabā likumisko mantisko attiecību režīms, bet jānoslēdz līgums par konkrētu īpašuma objektu apvienošanu laulāto kopīgā īpašumā.

12) laulības līgumā pie visas mantas šķirtības katrs laulātais ir tiesīgs brīvi rīkoties ar sev piederošo mantu, neprasot otra laulātā piekrišanu. Pretējs noteikums ir pretrunā ar Civillikuma 117.pantu.

4.2. Nekustamā īpašuma tiesiskā aizsardzība laulāto savstarpējās mantiskajās attiecībās

Darba ceturtās nodaļas otrajā apakšnodaļā apskatīti gadījumi, kad ar Civillikumu prerunā esoši laulības līgumi iegūst publiska dokumenta spēku, zvērinātam notāram taisot notariālu aktu, un laulātajiem ar laiku rodas strīdi par laulības līgumā noteiktā nekustamā īpašuma piederību vai nākotnē iegūta nekustamā īpašuma piederību vienam vai otram

laulātajam vai abiem laulātajiem kopīgi. Šajā apakšnodaļā apskatīta zvērinātu notāru atbildība par laulāto mantisko attiecību regulējošo līgumu slēgšanas procesa tiesiskumu un laulāto iespējām panākt savu aizskarto civilo tiesību vai mantisko interešu atzīšanu un sākotnējā stāvokļa atjaunošanu. Tiek apskatīti praktiski līgumu slēgšanas piemēri, dodot šīs problēmsituācijas konkrētus tiesiskos risinājumus.

Darbā tiek secināts, ka laulības līgumi ir taisāmi kā notariāli akti, jo:

- 1) apliecinot laulības līgumu, norādāmi tā dalībnieku gribas izteikumi;
- 2) notariālā akta – laulības līguma dalībnieki ir personas, kas izteic gribu savā vārdā;
- 3) laulības līgumi nodibina zemesgrāmatās nostiprināmas tiesības.

Tātad, laulības līgumam ir jābūt taisītam kā notariālam aktam, lai tam piedotu saistošu spēku pret trešajām personām, tas nevar būt privāts dokuments, uz kura tiek apliecināts tikai pušu parakstu īstums. Izdarīts secinājums, ka notāri nav tiesīgi apliecināt dokumentus, kas ir pretrunā ar likumu, un par savas profesionālās darbības rezultātā nodarītajiem zaudējumiem viņi ir atbildīgi pret trešajām personām. Pretlikumīga līguma seku rezultātā vienam vai abiem laulātajiem, vai trešajām personām var rasties zaudējumi, kuri, kā nosaka Civilikums, prasa atlīdzinājumu no tā, kas tos nodarījis.

Jāsaka, ka zaudējumi laulātajiem var rasties ne tikai zvērinātu notāru vai zvērinātu advokātu darbības rezultātā, bet arī zvērinātu tiesu izpildītāju darbības rezultātā. Laulātais var zaudēt visu vai pusi no nekustama īpašuma dēļ otra laulātā prettiesiskām darbībām, pie tam, ja pat tiesā nav konstatēts fakts, ka konkrētais nekustamais īpašums ir abu laulāto kopīga manta. Pašlaik laulātais, kurš zemesgrāmatā ir ierakstīts kā nekustamā īpašuma īpašnieks, nevar būt drošs, ka pret viņa īpašumu netiks vērsta prasība vai piedziņa par otra laulātā uzņemto saistību neizpildi vai deliktu. Darbā analizēta tiesu prakse, kas pierāda šī apgalvojuma patiesumu un nonākts pie secinājuma, ka tiesu praksē pastāv princips, ja zemesgrāmatā pie nekustamā īpašuma nav atzīmes, ka tā ir viena laulātā atsevišķa manta, tad tiek pieņemts, ka tas ir laulāto kopīgs īpašums. Civillikuma 89.panta otrā daļa šeit vērā ņemta netiek. Jāuzsver, ka Civilikums neparedz prezumpciju laulāto mantiskajās attiecībās, ka visa manta, kas iegādāta laulības laikā un kurai zemesgrāmatā nav pievienota atzīme, ka tā ir viena laulātā atsevišķa manta vai zemesgrāmatā par nekustamā īpašuma īpašnieku ir ierakstīts tikai viens laulātais, ir abu laulāto kopīga manta. Šāda mantas piederības prezumpcija pastāvēja PSRS Laulības un ģimenes kodeksā, kas noteica, ka manta, kas iegādāta laulības laikā, ir laulāto kopīgs īpašums. Civillikuma 89.panta otrā daļa paredz tikai trīs gadījumus, kad laulības laikā iegādātā manta kļūst par laulāto kopīgu īpašumu.

4.3. Nekustamā īpašuma atgūšanas iespējas vai zaudējumu atlīdzības iespējas

Darba ceturtās nodaļas trešajā apakšnodaļā analizētas laulāto iespējas praksē panākt sev nodarīto zaudējumu atlīdzību vai nekustamā īpašuma atgūšanu. Tiek analizēts Notariāta likums un tam pakārtotie tiesību akti, lai noteiktu iespējamās zaudējumu atlīdzības iespējas no zvērināta notāra. Darba iepriekšējās nodaļās tika izdarīti secinājumi, ka notāru sastādītie laulības līgumi un ar notariāliem aktiem apliecinātie bieži ir pretrunā ar Civillikumu, un šīs pretrunas ir konstatējamas ne tikai Civillikumu interpretējot sistēmiski vai teleoloģiski, bet pat ar gramatisko interpretācijas metodi. Tomēr šādi līgumi ar notariālo aktu ir ieguvuši publiska dokumenta spēku. Laulātie turpmāk savstarpējās mantiskās attiecībās un attiecībās ar trešām personām vadās no viņu mantiskās attiecības regulējošā līgumā noteiktā. Laulātie un trešās personas pieņem, ka ar līgumu nodibinātās mantiskās attiecības ir arī likumīgas. Tomēr tas tā nav.

Pēc līguma noslēgšanas laulātie turpmāk rīkojas, pamatojoties uz tām mantiskajām attiecībām, kas noteiktas līgumā. Laulātie iegūst tiesības, uzņemas saistības, rīkojas ar mantu un pārvalda to. Laulāto mantiskajās attiecībās iesaistās arī trešās personas. Ja notārs ir izskaidrojis laulātajiem līguma noteikumus un tā pretrunas ar Civillikumu, tas nenozīmē, ka notārs no sevis ir noņēmis amatpersonas civiltiesisko atbildību, un laulātajiem jebkurā gadījumā paliek tiesības un ir iespēja prasības kārtībā piedzīt no notāra līguma darbības rezultātā nodarītos zaudējumus.

Promocijas darbā tiek minēti praktiski piemēri, kādā veidā ar zvērināta notāra profesionālo darbību notiek laulāto mantisko tiesību aizskārums un piedāvāti konkrēti apskatīto situāciju tiesiski pieļaujamie risinājumi, kā arī tiek analizēta zvērinātu notāru profesionālā darbība, lai konstatētu, vai pastāv cēloņsakarība starp zvērināta notāra profesionālo darbību, laulātajiem nodarītajiem zaudējumiem un sekām, kas iestājušās pēc šīs profesionālās darbības attiecībā pret vienu vai abiem laulātajiem.

Tiek izdarīti secinājumi, ka notāram kā amatpersonai ar augstāko juridisko izglītību un maģistra grādu tiesību zinātnē, nav pieļaujama likumu nezināšana vai nepietiekama zināšana un šajā gadījumā nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā rupja neuzmanība, jo notārs ir rīkojies vieglprātīgi un nevērīgi, un apliecinājis tādu dokumentu, kura kaitīgums laulātajiem vai trešajām personām nevarēja un nedrīkstēja palikt notāram nezināmi. Ja notārs zin par Civillikuma un līguma pretrunām, un informē laulātos par to, viņa civiltiesiskā atbildība nepāriet uz laulātajiem, jo tikai ar notāra taisītu notariālo aktu šis līgums iegūst publiska dokumenta spēku, kas pildāms kā pašiem laulātajiem, tā trešajām personām. Savukārt, neviens līgums, kas veicina kaut ko pretlikumīgu, netikumīgu vai

negodīgu, nesaista. Šajā gadījumā notāra nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā ļauns nolūks vai rupja neuzmanība, ņemot vērā katra konkrētā līguma saturu.

Savukārt, gadījumā, kad notārs zin par Civillikuma un līguma pretrunām, un neinformē laulātos par to, jo uzskata, ka tādu noteikumu iekļaušana līgumā ir līgumslēdzēju - laulāto griba, šajā gadījumā notāra nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā rupja neuzmanība.

Darbā tiek secināts, ka notāra darbība sevī ietver gan prettiesisku darbību, gan sekas, gan cēlonisko sakaru starp prettiesisku darbību un sekām, gan vainu. Tātad, pastāv visi nepieciešamie priekšnoteikumi, lai varētu prasīt zaudējumu atlīdzību. Pretlikumīgu līgumu apliecināšanas gadījumos notāra darbībā ir konstatējams ļauns nolūks vai rupja neuzmanība. Savukārt, ja zaudējumi ir radušies zvērinātam notāram tīši, ar nodomu pārkāpjot amata pienākumus vai pieļaujot rupju neuzmanību, tad apdrošinātājam nav pienākums šos zaudējumus segt no apdrošināšanas summas. Šos zaudējumus notāram jāsedz no saviem personīgiem līdzekļiem. Ja apdrošinātājs jau ir atlīdzinājis zaudējumus, kuri radušies notāra tīšu pārkāpumu - krāpšanas, negodīgas rīcības, rupjas neuzmanības, ļaunprātīgas rīcības rezultātā, apdrošinātājs ir tiesīgs regresa kārtībā pieprasīt izmaksāto apdrošināšanas atlīdzību no notāra.

Var secināt, ka laulātajiem un arī trešajām personām, ja laulāto mantisko attiecību līgums ir tām nodarījis kaitējumu, radot zaudējumus, ir visas iespējas un ar likumu noteiktas tiesības piedzīt zaudējumu atlīdzību no zvērināta notāra, nepieļaujot situācijas, ka laulātie paši savā starpā vai ar trešām personām tiesājas tāpēc, ka tiesiskās attiecības, kas nodibinās uz līgumiska pamata, ir pretrunā ar tām tiesiskām attiecībām, kuras regulē Civillikums.

4.4. Nekustamā īpašuma tiesiskā aizsardzība attiecībā pret trešajām personām

Darba ceturtās nodaļas ceturtajā apakšnodaļā apskatītas laulāto praktiskās iespējas nekustamā īpašuma tiesiskajā aizsardzībā attiecībā pret trešajām personām. Darba 4.1.-4.3.apakšnodaļās tika secināts, ka laulātajiem ir tiesības piedzīt sev nodarītos zaudējumus no amatpersonām, kas šajos zaudējumos ir vainojamas. Taču, kā panākt sava īpašuma vai kopīpašuma ar otru laulāto pilnīgu aizsardzību pret trešo personu aizskārumiem? Uz šo jautājumu autore atbild promocijas darba 4.4.apakšnodaļā.

Lai viens vai abi laulātie varētu aizsargāt vienam laulātajam vai abiem laulātajiem kopīgajā īpašumā piederošo nekustamo īpašumu, katrā mantisko attiecību gadījumā ir (likumiskajā un līgumiskajā) jāizvērtē, kāds mantisko attiecību veids katras konkrētas laulības gadījumā ir izdevīgāks. Pie tam, ir jāņem vērā arī Civillikumā noteiktā mantas

sadales kārtība mantošanas gadījumā, kuru nedrīkst mainīt ar laulības līgumu, Civillikums to nepieļauj.

Darba apakšnodaļā tiek analizēti visi tie iespējamie laulāto mantisko attiecību režīmi, kas var pastāvēt starp laulātajiem un dots praktisks ieskats konkrētu laulāto mantisko attiecību tiesiskā sakārtošanā.

Ja laulātie dzīvo **likumisko mantisko attiecību režīmā** un starp viņiem nav noslēgti nekāda veida līgumi par konkrēta nekustamā īpašuma piederību u.t.t., tad nekustamais īpašums var būt vai nu viena laulātā atsevišķa manta (arī atsevišķi iegūta) vai kopīga manta.

Lai nodrošinātos pret otra laulātā vai trešo personu prasījumiem attiecībā uz nekustamo īpašumu, kas ir **viena laulātā atsevišķa manta (vai atsevišķi iegūta)**, ja zemesgrāmatā pie attiecīgā nekustamā īpašuma nav atzīmes, ka tas ir laulātā atsevišķa manta, tad šāds ieraksts zemesgrāmatā būtu jāizdara, slēdzot līgumu par laulātā atsevišķās mantas statusa noteikšanu konkrētam nekustamajam īpašumam. Tas nodrošinātu nekustamā īpašuma aizsardzību, jo laulātajam, kurš nav šī nekustamā īpašuma īpašnieks, vairs nav nekādu tiesību veikt jebkādas civiltiesiskas darbības ar šo īpašumu, savukārt, ja viņš tādas būs veicis, tās viegli būs atzīt par spēkā neesošām. Savukārt, tam laulātajam, kurš ir šī nekustamā īpašuma īpašnieks, nebūs vajadzīga otra laulātā piekrišana, lai rīkotos ar sev piederošo īpašumu. Arī trešajām personām, ieskatoties zemesgrāmatā, būs skaidrs nekustamā īpašuma statuss.

Lai nodrošinātos pret trešo personu prasījumiem attiecībā uz nekustamo īpašumu, kas ir **laulāto kopīgs īpašums**, arī šajā gadījumā zemesgrāmatā jābūt konkrēti fiksētam tam, ka nekustamais īpašums ir abu laulāto kopīga manta. Ja laulātie paši uzskata, ka laulāto kopīgajam nekustamajam īpašumam nepieciešams noteikt citu domājamo daļu sadalījumu laulāto starpā, nevis $\frac{1}{2}$ nekustamā īpašuma domājamās daļas katram no laulātajiem, laulātie slēdz savstarpēju līgumu par laulāto kopīgās mantas noteikšanu un līgumā fiksē šīs konkrētās nekustamā īpašuma domājamo daļu proporcijas un piederību katram no laulātajiem.

Ja laulātie ir atcēlušī likumisko mantisko attiecību režīmu un noslēguši **laulības līgumu par visas laulāto mantas šķirtību**, tad jebkurš šajā laulībā jau eksistējošs nekustamais īpašums vai arī nākotnē iegādāts īpašums kļūst par viena laulātā mantu. Nav ieteicams šajā mantisko attiecību veidā lietot jēdzienu „atsevišķā manta”, jo visa katra laulātā mantas masa jau ir viņa atsevišķā manta. Arī šajā gadījumā laulības līgums ir jātaisa pie notāra notariālā akta formā un jāreģistrē zemesgrāmatā. Ja laulātie iegādājas kādu īpašumu kopīgi, tad šajā mantisko attiecību režīmā viņiem ir jāizlemj, kuram šis īpašums

piederēs, jo nevar būt nekustamais īpašums, pastāvot visas mantas šķirtībai, kurš ir abu laulāto kopīgs īpašums. Ja laulātie tomēr vēlas šo īpašumu paturēt kā laulāto kopīgu īpašumu, tad viņiem ir jāatceļ iepriekšējais laulības līgums par visas mantas šķirtību, jāslēdz līgums, ar kuru viņi atjauno likumiskās mantiskās attiecības, bet līdz šim iegādātie nekustamie īpašumi, kuri zemesgrāmatā tika ierakstīti kā viena vai otra laulātā īpašums, tiek fiksēti laulāto atsevišķās mantas līgumā, uzskaitot konkrētus nekustamos īpašumus, savukārt, pēdējais nekustamais īpašums būs laulāto kopīga manta, pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, kas arī tiek fiksēts zemesgrāmatā.

Ja laulātie ir atcēlušī likumisko mantisko attiecību režīmu un noslēguši **laulības līgumu par laulāto mantas kopību**, tad viņiem var būt gan kopīgs nekustamais īpašums, gan nekustamais īpašums, kas ir viena vai otra laulātā atsevišķa manta.

Attiecībā uz tiem nekustamajiem īpašumiem, kas laulības līgumā tiek noteikti kā **laulāto kopīga manta**, pastāv atsavināšanas ierobežojumi bez otra laulātā piekrišanas. Ja šādu īpašumu viens laulātais atsavina bez otra laulātā piekrišanas, tad tas laulātais, kura piekrišana nav saņemta, var vērst prasību pret otru laulāto, lūdzot tiesu atzīt konkrēto līgumu par spēkā neesošu. Savādāk ir, ja par abu laulāto kopīgās mantas pārvaldītāju ir iecelts viens no laulātajiem. Tad šim laulātajam ir tiesības rīkoties abu laulāto vārdā, sniedzot norēķinus arī otram laulātajam. Šajā mantisko attiecību režīmā, ja tiek iegādāts nekustamais īpašums, tad tas kļūst par abu laulāto mantu. Lai tas kļūtu par viena laulātā mantu, ir nepieciešama otra laulātā piekrišana, nostiprinot nekustamo īpašumu zemesgrāmatā kā viena laulātā atsevišķu mantu.

Attiecībā uz tiem nekustamajiem īpašumiem, kas tiek noteikti laulības līgumā kā **viena laulātā atsevišķā manta**, šiem nekustamajiem īpašumiem arī zemesgrāmatā ir pievienojama attiecīga atzīme. Ar šādu nekustamo īpašumu tas laulātais, kurš ierakstīts zemesgrāmatā kā nekustamā īpašuma īpašnieks, ir tiesīgs rīkoties bez otra laulātā piekrišanas.

Tālāk darbā analizēta arī nekustamā īpašuma piederība gadījumos, ja laulība tiek šķirta vai atzīta par neesošu, kā arī kārtība, kādā vaidā citā Eiropas Savienības dalībvalstī pieņemtu nolēmumu par laulības šķiršanu/ laulības neesamību var atzīt arī Latvijā.

Darbā tiek konstatēts, ka **laulības šķiršanas gadījumā**, ar brīdi, kad spriedums, ar kuru tiek šķirta laulība, stājas spēkā, personu starpā beidz pastāvēt tiesības un pienākumi, kas izriet no laulāto savstarpējām mantiskajām attiecībām. Taču līdz ar laulības šķiršanu bijušajiem laulātajiem var rasties jauni pienākumi un tiesības, kas izriet no laulības šķiršanas.

Ja laulība tiek atzīta par neesošu, tad, ja jau noslēdzot šādu laulību, par to ir zinājis viens no laulātajiem, tad otram laulātajam ir tiesības prasīt no pirmā laulātā ne tikai līdzekļus, kas nepieciešami iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai vai uzturam, bet arī atlīdzību par morālo kaitējumu. Ja abiem laulātajiem, dodoties laulībā, nebija zināms, ka tā atzīstama par neesošu, tad attiecībā uz mantas sadali piemērojami Civillikuma noteikumi par likumīgā laulībā iegūtas mantas dalīšanu. Savukārt, ja tikai vienam laulātajam nebija zināms, ka laulība atzīstama par neesošu, tad likumīgā laulībā iegūtās mantas sadales kārtība laulības šķiršanas gadījumā ir attiecināma tikai uz to laulāto, kuram nebija zināms, ka laulība atzīstama par neesošu.

Citā dalībvalstī pieņemts spriedums par laulības šķiršanu vai laulības neesamību ir atzīstams Latvijā atbilstoši Eiropas Padomes (EP) regulas (EK) Nr. 1347/2000 vai, sākot ar 2005. gada 1. martu, – atbilstoši EP regulas (EK) Nr. 2201/2003 noteikumiem.

Tomēr priekšnoteikums, lai atzītu citā dalībvalstī pieņemtu spriedumu par laulības šķiršanu/laulāto atšķiršanu vai laulības neesamību Latvijā, ir tāds, ka personai, kura vēlas spriedumu atzīt Latvijā, ir jāiesniedz rajona (pilsētas) tiesā pieteikums par ārvalsts tiesas sprieduma atzīšanu pēc sprieduma izpildes vietas Latvijā vai pēc atbildētāja dzīvesvietas Latvijā. Rajona (pilsētas) tiesa, pēc pieteikuma saņemšanas un izvērtēšanas 10 dienu laikā pieņem lēmumu, vai spriedums var tikt atzīts Latvijā. Ieinteresētā persona var iebilst divos veidos pret citā dalībvalstī pieņemta sprieduma par laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības neesamību atzīšanu Latvijā. Pirmkārt, persona var pati vērsties tiesā ar pieteikumu par to, ka citā dalībvalstī pieņemtais spriedums nav atzīstams Latvijā. Otrkārt, atbildētājs sprieduma atzīšanas lietā var apstrīdēt sprieduma atzīšanu Latvijā tad, kad cita persona jau ir iesniegusi pieteikumu par sprieduma atzīšanu un atbilstoši šim pieteikumam rajona (pilsētas) tiesa ir pieņēmusi lēmumu spriedumu atzīšanas lietā. Atbildētājs var iebilst pret citas dalībvalsts sprieduma atzīšanu Latvijā, tikai atsaucoties uz tiem neatzīšanas pamatiem, kas minēti EP regulas (EK) Nr. 1347/2000 15. pantā vai, sākot ar 2005. gada 1. martu, – EP regulas (EK) Nr. 2201/2003 22. pantā.

Tiesa var atteikt sprieduma atzīšanu Latvijā tikai pamatojoties uz EP regulas (EK) Nr. 1347/2000 15. pantā minētajiem pamatiem vai, sākot ar 2005. gada 1. martu, – pamatojoties uz EP regulas (EK) Nr. 2201/2003 22. pantā minētajiem neatzīšanas pamatiem, kuri nepieļauj citā dalībvalstī pieņemta sprieduma atzīšanu Latvijā šādos gadījumos:

- a) ja sprieduma atzīšana ir klaji pretrunā Latvijas sabiedriskajai kārtībai;
- b) aizmuguriska sprieduma gadījumos – ja atbildētājam nav ticis savlaicīgi paziņots par lietas izskatīšanu un nav tikuši nosūtīti dokumenti, uz kura pamata ierosināta lieta, un

atbildētājs nav varējis nodrošināt sev aizstāvību, izņemot gadījumus, kad atbildētājs ir nepārprotami piekritis nolēmumam;

c) ja šis citā dalībvalstī pieņemtais spriedums nav savienojams ar spriedumu lietā starp šīm pašām personām Latvijā;

d) ja šis citā dalībvalstī pieņemtais spriedums nav savienojams ar agrāku spriedumu lietā starp šīm pašām personām citā dalībvalstī vai trešā valstī, ja šis agrākais spriedums atbilst nosacījumiem tā atzīšanai Latvijā.

Darbā tiek izdarīts secinājums, ka ne vienmēr, kad citā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstī būs spēkā stājies tiesas spriedums par laulības šķiršanu vai neesamību, tas dos simtprocentīgu garantiju, ka šis spriedums tiks atzīts arī Latvijā, jo attiecībā uz laulātajiem Latvijā var būt jau iepriekš taisīti tiesas spriedumi, kuri pakļaujas regulā Nr.2201/2003 22.pantā minētajiem sprieduma neatzīšanas pamatiem. Līdz ar to arī laulības šķiršanas vai laulības neesamības sprieduma izpilde Latvijā var būt apgrūtināta vai pat neiespējama, savukārt, no šiem spriedumiem bieži var izrietēt mantiska rakstura saistību izpilde vienam laulātajam pret otru vai abpusēji laulāto pienākumi. Ja sprieduma izpilde nenotiek, jo spriedums netiek atzīts Latvijā, mantisko saistību izpilde izpaliek, kas, savukārt, var radīt vienam vai abiem laulātajiem mantiska rakstura zaudējumus.

Tādēļ darbā tiek ieteikts, pirms šķirt laulību vai iesniegt prasību par laulības atzīšanu par neesošu citā ES dalībvalstī, rūpīgi izvērtēt juridisko situāciju un apsvērt, vai gadījumā sprieduma atzīšanai Latvijā nepastāv kādi neatzīšanas pamati, saskaņā ar regulas Nr.2201/2003 22.pantā minētajiem neatzīšanas pamatiem. Ja sprieduma atzīšana varētu būt apšaubāma, tad labāk ir prasību par laulības šķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu iesniegt Latvijas tiesā, atbilstoši Civilprocesa likuma noteikumiem.

Secinājumi

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Laulības institūts juridiski rada divu personu apvienību. Laulība ir juridisks fakts, kas nodibina tiesiskas un mantiskas attiecības starp divām pretēja dzimuma personām - vīru un sievu, kur abi laulātie attiecībā pret trešajām personām uzstājas kā personu apvienība. Laulāto likumiskās mantiskās attiecības ietver sevī gan laulāto mantas šķirtības sistēmu, gan mantas kopības sistēmu, bet Civillikums priekšroku dod laulāto mantas šķirtības sistēmai, nevis mantas kopības sistēmai, jo Civillikumā katrs no laulātajiem tiek noteikts kā atsevišķs tiesību subjekts, kas pats par sevi iegūst tiesības un uzņemas pienākumus, radot tiesiskas sekas.

1937.gada Civillikums ir pieņēmis laulāto mantas šķirtības sistēmu: Laulāto mantisko attiecību regulēšanas rezultātā mēs redzam, ka Civillikums, pieņemdamas par likumīgo sistēmu mantas šķirtību ar vīra tiesībām pārvaldīt un lietot sievas mantu, tomēr neliedz laulības slēdzējiem vai laulātiem brīvību regulēt savas mantiskās attiecības pēc divām citām sistēmām (mantas kopības un līgumiskā mantisko attiecību sistēma).

Civillikuma 1937.gada redakcijā (104.pants) bija noteikti gadījumi, kad pēc sievas pieprasījuma izbeidzas vīra tiesība lietot un pārvaldīt sievas mantu. Bez Civillikuma 104.pantā (1937.gada redakcijā) minētajiem gadījumiem vīra tiesības pārvaldīt un lietot sievas mantu izbeidzas arī uz likuma pamata un vīra pieprasījuma pamata. Likumiskie pamati – laulātā nāve, laulības šķiršana, laulības atsīšana par neesošo, laulātā atzīšana par maksātnespējīgu parādnieku un šķirtas mantas līguma noslēgšana. Kad sievas parādi pārsniedza viņas atsevišķās mantas vērtību, vīram bija tiesības pieprasīt sievas mantas lietošanas un pārvaldības tiesības izbeigšanos. Tātad, kad vīra pārvaldības un lietošanas tiesība aiz kāda iemesla izbeidzas, laulībai pastāvot, tad laulātie varēja noslēgt likumā paredzētos laulības līgumus un šādu līgumu nenoslēgšanas gadījumā starp laulātajiem nodibinājās mantas šķirtības sistēma. Tas papildus pierāda, ka Civillikums dod priekšroku laulāto mantas šķirtības sistēmai, nevis laulāto mantas kopības sistēmai.

Kā zināms, tad 1937.gada 28.janvārī pieņemtais un no 1938.gada 1.janvāra spēkā esošais Civillikums bija spēkā tikai trīs gadus un pa šo laika posmu nekāds nozīmīgs tā praktiskais pielietojums un padziļināta zinātniskā izpēte nevarēja notikt, lai konstatētu, vai Civillikumā nostiprinātā likumiskajās attiecībās dominējošā laulāto mantas šķirtības sistēma ir sevi attaisnojusi, līdz ar to, 1993.gada 1.septembrī atjaunojot 1937.gada Civillikumu, bez papildus zinātniskās izpētes tika pārņemta arī Civillikumā laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās dominējošā laulāto mantas šķirtības sistēma. Līdz ar to no Civillikuma 89.panta pirmās un otrās daļas izriet un var secināt, ka Civillikums dod priekšroku laulāto mantas šķirtības sistēmai, nevis laulāto mantas kopības sistēmai.

2. Ģimenes tiesībās un laulāto mantiskajās attiecībās terminam "kopīpašums", "kopmanta" ir cits saturs un tas nav identisks kopīpašumam Civillikuma Lietu tiesību daļas izpratnē, kas ir vispārīga norma, bet Ģimenes tiesību daļā subjekti ir savstarpēji saistīti ar laulības institūtu un līdz ar to ģimenes tiesībās ir lietojams termins "kopīgais īpašums", kā speciāls termins. Uz terminu atšķirībām norāda arī Civillikuma Ģimenes tiesību daļā lietotais termins "kopīgā manta", nevis "kopmanta" vai "kopīpašums". Laulāto kopīgās mantas juridiskā daba ir atšķirīga no Civillikuma Lietu tiesībās definētā kopīpašuma. Lietu tiesībās kopīpašnieks jebkurā brīdī var prasīt kopīpašuma sadali, turpretim, ģimenes tiesībās ir

atsevišķi noteikumi, kuriem pastāvot, tikai laulātais var prasīt kopīgās mantas sadali. Šādi gadījumi ir:

- 1) tiek izbeigtas laulāto likumiskās mantiskās attiecības un slēgts laulības līgums par visas laulāto mantas šķirtību vai mantas kopību;
- 2) pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām laulātie slēdz līgumu par laulāto kopīgās mantas sadali;
- 3) laulība tiek šķirta, izbeigta vai atzīta par neesošu;
- 4) laulības laikā tiesas ceļā sadalot laulāto kopīgo mantu, bet, nešķirot laulību;
- 5) atsavinot laulāto kopīgo īpašumu (ar abu laulāto piekrišanu);
- 6) īpašumu dāvinot vai testamenta (mantojuma līguma) sastādīšanas gadījumā.

3. Pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām, viens laulātais ar abu laulāto kopīgo mantu rīkojas arī otra laulātā vārdā. Ja laulātais slēdz darījumu ar trešo personu par abu laulāto kopīgo mantu, tad laulātais darbojas arī otra laulātā vārdā, kā abu laulāto pilnvarnieks uz likuma pamata. Saskaņā ar Civillikuma 87.pantu, laulātajiem ir tiesība mājtsaimniecības ietvaros atvietot vienu otru. Darījumi, ko noslēdzis viens laulātais, atzīstami par noslēgtiem arī otra laulātā vārdā, ja no lietas apstākļiem neizriet pretējais. No Civillikuma 87.panta redzams, ka šeit darbojas divu personu (laulāto) sabiedrības līguma forma, kad šīs sabiedrības vārdā rīkojas viens no laulātajiem un visos gadījumos, kad rīcība attiecas uz to mantu, kas ir laulāto kopīga manta. Civillikuma 87.pants faktiski nodibina solidāru saistību, kur vienam laulātajam ir ir likumisks pilnvarojums nodibināt saistību arī abu laulāto vārdā un abi laulātie veido vienu darījuma pusi. Šeit piemērojami Civillikuma noteikumi par saistību kopdalībnieku savstarpējām attiecībām (Civillikuma 1669. – 1690.panti), ciktāl tie nav pretrunā ar Civillikuma Ģimenes tiesību daļas normām.

Viena laulātā darījums nodibina solidāru saistību abiem laulātajiem, jo laulātajam ir likumisks pilnvarojums ģimenes un kopīgās mājtsaimniecības vajadzībām rīkoties ar kopīgo mantu, un ja laulātais, kā personu (laulāto) apvienības pārstāvis ir rīkojies ar to, nepārkāpjot kopīgās mantas robežas. Ja laulātais pārkāpj kopīgās mantas robežas, un ar viņa rīcību tiek aizskarta otra laulātā atsevišķā manta, tad laulātais ir rīkojies kā sabiedrības pārstāvis, klusais vietnieks un arī neuzdotais lietvedis, un jāņem vērā Civillikuma 1518. un 2258.pants, ka otram laulātajam pirmā laulātā darījumam ir vēlāk jāpievienojas. Ja otrs laulātais šim darījumam nepiekrīt, viņam ir jāapstrīd darījums tiesas ceļā. Atsevišķās mantas gadījumā viena laulātā darbība varētu tikt uzskatīta arī par likumā noteiktā pilnvarojuma tiesību pārsniegšanu. Taču ir iepriekš jākonstatē tas fakts, ka manta, ar kuru laulātais rīkojas, tiešām ir otra laulātā atsevišķa manta.

Gadījumā, ja viens laulātais otram laulātajam piederošos naudas līdzekļus izlieto ģimenes un kopīgās mājāsaimniecības vajadzībām, otram laulātajam ir tiesības atprasīt izlietotos naudas līdzekļus, ja viņš šim darījumam nepiekrīt. Visas mantas, kuru statuss prasa publisku reģistrāciju (nekustams īpašums, automašīnas, kapitāla daļas uzņēmumā, autortiesības u.tml.) tiek reģistrētas vai nu uz viena vai abu laulāto vārda. No šejienes arī redzams, kas ir mantas īpašnieks. Ja manta ir uz viena laulātā vārda, tad tā ir attiecīgā laulātā atsevišķa manta. Otrs laulātais šo ierakstu var apstrīdēt tiesā prasības kārtībā.

Civillikumā būtu ieviešama Vācijas Civillkodeksa (BGB) pieredze, ka darījums, kuru noslēdzis viens laulātais bez otra laulātā piekrišanas, stājas spēkā tikai pēc otra laulātā akcepta izteikšanas noteiktā termiņā, ja otrs laulātais savu akceptu nav devis, tad darījums ir uzskatāms par spēkā neesošu.

4. Civillikuma 89.panta otrā daļa definē laulāto kopīgo mantu un nosaka - ja rodas šaubas par katram laulātajam piederošu daļu no šīs kopīgās mantas, tad kopīgā manta dalāma līdzīgās daļās. Civillikuma 89.panta otrajā daļā nav domāts gadījums, kad rodas šaubas par mantas statusu vispār - vai tā ir laulāto kopīga vai atsevišķa manta. Mantai, par kuras statusu - kopīga vai atsevišķa, rodas šaubas, nav piemērojama Civillikuma 89.panta otrā daļa, kas nosaka, kā dalāma laulāto kopīgā manta. Par to, ka šī manta ir kopīga (nevis atsevišķa), strīds nepastāv - strīds ir tikai par kopīgās mantas sadalījumu daļās.

Tiesu praksē darbojas princips - nekustamais īpašums, kas zemesgrāmatā nav ierakstīts kā laulātā atsevišķa manta, atzīstams par ietilpstošu laulāto mantas kopībā, ja tas iegādāts laulības laikā. Tādēļ laulātajam nepieciešams saņemt otra laulātā piekrišanu rīcībai ar šo nekustamo īpašumu. Tomēr, ne visi nekustamie īpašumi, kas tiek iegādāti vai iegūti laulības laikā, ir abu laulāto kopīgs īpašums. Abu laulāto kopīgs īpašums būs tikai tas, kas atbilst Civillikuma 89.panta otrajā daļā uzskaitītajiem trim gadījumiem.

5. Latvijas laulības un ģimenes kodeksā laulāto mantas sadalē bija noteikta vienlīdzīgu daļu noteikšanas prioritāte un mantas sadales natūrā prioritāte. Pēc Civillikuma abas šīs prioritātes ir atkritušas. Latvijas tiesu praksē darbojas princips, ja manta tiek atzīta par abu laulāto kopīgu mantu, tad katram laulātajam tiek fiksētas vienādas šī nekustamā īpašuma proporcijas – $\frac{1}{2}$ katram no laulātajiem. Ne visi nekustamie īpašumi, pat ja tie tiek atzīti par abu laulāto kopīgu īpašumu, ir dalāmi proporcijās – $\frac{1}{2}$ katram no laulātajiem. Civillikuma 89.panta otrā daļa nosaka, ka šābu gadījumā tiek pieņemts, ka katra laulātā nekustamā īpašuma daļa ir $\frac{1}{2}$ no konkrētā nekustamā īpašuma. Savādākas proporcijas zemesgrāmatā bez tiesas sprieduma fiksētas netiek. Tomēr, gadījumā, ja viens no laulātajiem apšaubā šādu nekustamā īpašuma domājamo daļu piederības sadalījumu, tad viņam ir visas

tiesības griezties ar prasības pieteikumu tiesā, un, iesniedzot atbilstošu pierādījumus, lūgt tiesu atzīt citu nekustamā īpašuma domājamo daļu piederības sadalījumu, atbilstoši laulātā prasījumam. Ja tiesa nolems apmierināt prasību, tad zemesgrāmatā tiks fiksēts cits nekustamā īpašuma domājamo daļu sadalījums katram laulātajam, atbilstoši tiesas spriedumam.

Noderīgs un Civillikumā ieviešams ir Krievijas Ģimenes kodeksā noteiktais, ka laulātā atsevišķā manta var tikt atzīta par abu laulāto kopīgo mantu, ja laulības laikā laulātā atsevišķā mantā uz kopīgās mantas rēķina, vai uz viena laulātā mantas rēķina, vai ar viena laulātā darbības palīdzību, ir izdarīti ieguldījumi, kas ievērojami paaugstina šīs atsevišķās mantas vērtību, kā arī Vācijas pieredze par laulāto mantas pieauguma koeficienta aprēķināšanu, kas ļauj noteikt katra laulātā mantas pieaugumu laulības laikā un strīdus vai laulības šķiršanas (atzīšanas par neesošu) gadījumā ļauj precīzi izrēķināt katram laulātajam piederošo mantas masu vai zuduma procentu. Laulātajiem prasībā precīzi jāizrēķina katra laulātā laulībā ienestās mantas vērtība – sākotnējā vērtība, mantas kopējā vērtība uz tās dalīšanas brīdi un attiecīgi, atņemot no mantas kopējās vērtības (uz dalīšanas brīdi) tās sākotnējo vērtību, tiek iegūta mantas pieauguma vērtība, līdz ar to ir iespējams noteikt katra laulātā daļu. Tādējādi tiek maksimāli precīzi un taisnīgi aprēķināts katra laulātā ieguvums laulības laikā, jo sadalījums $\frac{1}{2}$ katram laulātajam ne vienmēr ir taisnīgs un precīzs.

Latvijas Civillikums šādu mantas pieauguma koeficienta aprēķināšanu neparedz, bet šāds jauninājums būtu ieviešams un tas būtu labs risinājums gadījumos, kad laulātajiem ir strīdi vai neskaidrības par mantas sadali un katram pienākošos mantas daļu.

6. Civillikuma 91.pants definē laulāto atsevišķo mantu tikai laulāto likumisko mantisko attiecību režīmā un neattiecas uz līgumisko mantisko attiecību režīmu. Tāpēc Civillikuma 91.pantu par laulāto atsevišķo mantu nevar piemērot līgumisko mantisko attiecību režīmā, kā tas bija Civillikuma 1937.gada redakcijā. Civillikuma 125.panta pirmā daļa nosaka, ka, "pastāvot laulāto mantas kopībai, tajā neietilpst manta, ko laulības līgumā laulātie noteikuši par katra atsevišķo mantu". Ja likumdevējs būtu vēlējies Civillikuma 91.pantu piedēvēt arī laulāto līgumiskajai mantas kopības sistēmai, tad, atjaunojot 1993.gada 1.septembrī Civillikuma Ģimenes tiesību daļu, būtu saglabāta 1937.gada Civillikuma 125.panta atsauce uz 91.pantu. Tagad šādas atsauces Civillikuma 125.pantā vairs nav. Laulātie laulības līgumā par savu atsevišķo mantu nevar noteikt vispārīgi tās mantas grupas, kas noteiktas Civillikuma 91.pantā, laulības līgumā atsevišķā manta jānosaka konkrēti, jo vispārīgi noteikta manta kļūst par abu laulāto kopīgo mantu, nevis par atsevišķo mantu. Laulības līguma par mantas kopību gadījumā laulātā atsevišķo mantu laulātie nosaka tikai

līgumā, jo, saglabājot kā katra laulātā atsevišķo mantu arī to mantu, kas paredzēta Civillikuma 91.pantā, tiek likvidēta laulāto mantas kopības jēga. Ja laulātajam pieder nekustamais īpašums, tad līgumā jānosaka, ka šis nekustamais īpašums ir viena laulātā atsevišķa manta. Noteikt vispārīgus gadījumus, kad laulātais var iegūt mantu, un tā kļūst par laulātā atsevišķu mantu, laulības līgumā par mantas kopību nav pieļaujams.

Civillikuma nodaļa pie laulāto līgumiskajām mantiskajām attiecībām par laulāto mantas kopību būtu jāpapildina ar pantu, kas nosaka, ka atsevišķā manta laulāto līgumiskajā mantas kopības sistēmā ir konkrēti atsevišķi, vienam laulātajam piederoši īpašuma objekti. Atsevišķās mantas statuss piešķir tās īpašniekam ne tikai ekskluzīvas tiesības vienam pašam to pārvaldīt un lietot, bet arī ekskluzīvas tiesības būt tikai vienam pašam šīs mantas īpašniekam, nepieļaujot piespiedu kopīpašumu.

7. Civillikuma 91.panta 1.punktā definēta manta, ko abi laulātie līgumā noteikuši par savu atsevišķo mantu. Ar "līgumu" šī panta izpratnē domāts līgums, ko laulātie slēdz, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu. Šajā līgumā tiek uzskaitīti konkrēti nekustamie īpašumi, kas ir viena vai otra laulātā atsevišķa manta. Šāds līgums nemaina laulāto mantisko attiecību režīmu, bet gan tikai precizē un sakārto konkrētu nekustamo īpašumu tiesisko statusu un piederību vienam vai otram laulātajam. Šāds līgums nav laulības līgums, jo tas neatceļ laulāto likumisko mantisko attiecību režīmu un nenodibina laulāto līgumisko mantisko attiecību režīmu, bet gan tikai nosaka, ka konkrēts nekustamais īpašums pieder vienam vai otram laulātajam. Arī gadījumos, kad konkrēts nekustamais īpašums jau ir ierakstīts publiskā reģistrā uz viena laulātā vārda, ieteicams laulātajiem slēgt līgumu par konkrētas lietas noteikšanu par viena laulātā atsevišķo mantu (ja tas nav laulāto kopīgs īpašums), neatceļot likumiskās mantiskās attiecības. Līdz ar to, citi nekustamie īpašumi, kas tiks iegūti turpmāk laulības laikā pēc šī līguma noslēgšanas būs viena laulātā īpašums vai abu laulāto kopīga manta, atkarībā no tā, vai nekustamais īpašums būs iegūts saskaņā ar Civillikuma 89.panta pirmo vai otro daļu vai 91.pantu. Laulātie var arī izvēlēties un izdarīt grozījumus jau iepriekš noslēgtajā laulāto atsevišķās mantas līgumā, papildinot to ar jauniegūto nekustamo īpašumu un fiksējot tā piederību vienam vai otram laulātajam. Šāds līgums ir reģistrējams laulāto mantisko attiecību reģistrā un zemesgrāmatā pie konkrētajiem nekustamajiem īpašumiem ir izdarāms ieraksts, ka nekustamais īpašums ir viena laulātā atsevišķa manta.

Pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, ja laulātie vēlas panākt publisku pieejamību viņu atsevišķajai mantai, kuras publiska reģistrācija nav nepieciešama, viņi var slēgt līgumu, kurā nosaka konkrētas atsevišķās mantas piederību vienam laulātajam. Laulātie

savu atsevišķo mantu var ierakstīt laulāto mantisko attiecību reģistrā, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam.

8. Civillikuma 91.panta otrā daļa prezumē, ka tas, ka zināma manta ir atsevišķa, jāpierāda tam laulātajam, kas to apgalvo. Ja laulātais lūdz tiesu atzīt nekustamu īpašumu par laulāto kopīgo mantu, tad, pēc Civillikuma 91.panta otrās daļas, viņam sava prasība nav jāpierāda, bet jāpierāda ir tikai otram laulātajam, kurš ir ierakstīts zemesgrāmatā kā īpašnieks un uzskata, ka tā ir viņa atsevišķa manta. Tomēr tas ir pretrunā ar Civilprocesa likuma 93.panta pirmo daļu, ka "prasītājam jāpierāda sava prasība". Tātad, arī tam laulātajam, kurš lūdz atzīt nekustamu īpašumu par laulāto kopīgo mantu, ir jāpierāda sava prasība, iesniedzot pierādījumus atbilstoši Civillikuma 89.panta otrajā daļā uzskaitītajiem gadījumiem, kad laulības laikā iegūtā manta uzskatāma par laulāto kopīgi iegūtu mantu, un atbildētājam ir jāizstāvas pret prasību, iesniedzot pierādījumus un sniedzot paskaidrojumus, ka tā ir viņa atsevišķa manta, saskaņā ar Civillikuma 91.pantu. Tomēr, var būt arī gadījums, kad manta ir viena laulātā manta, bet neatbilst Civillikuma 91.pantam.

9. Pastāvot laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām laulāto kopīga manta un atsevišķa manta noteikta attiecīgi Civillikuma 89.panta otrajā daļā un Civillikuma 91.pantā. Šie panti neaptver visus mantas iegūšanas veidus un tādēļ veidojas vēl viena laulāto mantas kategorija - laulāto atsevišķi iegūtā manta. Laulāto atsevišķi iegūtā manta pašreiz neietilpst ne Civillikuma 89.panta otrajā daļā, ne Civillikuma 91.pantā un šo patstāvīgo katra laulātā mantas institūtu Civillikums nedefinē. Ja laulātais laulības laikā ar saviem līdzekļiem vai savu darbu, bez otra laulātā darbības palīdzības vai otra laulātā līdzekļiem, iegūst mantu, kas nav personīgas lietošanas priekšmets vai der šī paša laulātā patstāvīgā darbā, tad tā nav ne laulāto kopīga manta, ne arī šī laulātā atsevišķa manta, jo neatbilst ne Civillikuma 89.panta otrajai daļai, ne 91.pantam - tā ir laulātā atsevišķi iegūtā manta, kas reāli dabā eksistē, bet ko Civillikums kā mantas kategoriju pašlaik neregulē.

Pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām, ja nekustamais īpašums ir reģistrēts zemesgrāmatā uz viena laulātā vārda, ja nav atzīme par laulības līgumu vai par laulātā atsevišķu mantu, ja minētais nekustamais īpašums atbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai, tad tas ir abu laulāto kopīga manta. Ja šis nekustamais īpašums neatbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai vai 91.pantam – tā ir laulātā atsevišķi iegūtā, nevis atsevišķā manta.

Civillikuma 89.panta pirmajā daļā ir ietverta atsauce uz Civillikuma 91.pantu. Civillikuma 1937.gada redakcijā 89.panta pirmajā daļā šādas atsauces uz Civillikuma 91.pantu nebija. Tagad izveidojas situācija, ka Civillikuma 91.pants nosaka tikai to atsevišķo mantu, ko laulātais iegūst laulības laikā un tādējādi Civillikuma 91.pants neaptver visus

gadījumus, kad var rasties laulātā atsevišķa manta, piemēram, manta, ko laulātais iegūst laulības laikā ar savu patstāvīgu darbu. Civillikuma 1937.gada redakcijā (kas stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī) 91.pantā bija 5.punkts, ka sievas atsevišķa manta ir "manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu". Tagad šāda mantas veida Civillikuma 91.pantā vairs nav. Savukārt, ja Civillikuma 91.pants vairs neparedz šādu atsevišķās mantas veidu, tātad, būtu jābūt, ka manta, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu, ir laulāto kopīga manta, bet šī prezumpcija, neatbilst Civillikuma 89.panta otrajā daļā noteiktajiem gadījumiem, kādos viena vai abu laulāto iegūtā manta kļūst par abu laulāto kopīgu mantu. Līdz ar to izveidojas situācija, ka manta, ko laulātais iegūst laulības laikā ar savu patstāvīgu darbu un, ja šī manta nav personīgas lietošanas priekšmets vai der šī paša laulātā patstāvīgā darbā, tad šī manta ir nevis laulāto kopīga vai viena laulātā atsevišķa manta, bet gan laulātā atsevišķi iegūtā manta.

Uz mantu, ko katrs laulātais nopelna ar savu patstāvīgu darbu, ir attiecināms princips, ka katram laulātajam pieder viņa darba augļi, un katrs laulātais ir sava darba augļu īpašnieks.

Tā kā pašlaik atsevišķi iegūtas mantas kategoriju Civillikums nedefinē un tiesu praksē katrā konkrētajā lietā šī atsevišķi iegūtā manta tiek piedēvēta laulāto atsevišķās mantas vai kopīgās mantas kategorijai, tad, lai Civillikumā nedefinēto, bet reāli eksistējošo mantas kategoriju - atsevišķi iegūto mantu, leģitimētu, Civillikuma 89.panta pirmajā daļā ieteicams svītrot atsauci uz 91.pantu, jo 91.pants vairs neaptver visus mantas iegūšanas veidus, kā tas bija Civillikuma 1937.gada redakcijā, Civillikuma 90.panta pirmā daļa papildināma ar atsauci uz Civillikuma 91.pantu, savukārt, Civillikuma 91.pantu ieteicams papildināt ar jaunu punktu, ka laulātā atsevišķa manta ir tā manta, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu. Civillikuma 91.panta otrās daļas otro teikumu ieteicams izteikt jaunā redakcijā: "Nekustamais īpašums ierakstāms zemes grāmatā kā viena laulātā atsevišķa manta vai kā laulāto kopīga manta". Atkarībā no tās mantas, ko laulātais iegūst ar savu patstāvīgu darbu, statusa - kopīga, atsevišķa vai atsevišķi iegūta, izriet, vai šīs mantas ienākumi izlietojami laulāto ģimenes un kopīgās mājsaimniecības izdevumu segšanai primāri vai subsidiāri.

10. Ja par nekustamu īpašumu, kas ierakstīts zemesgrāmatā tikai uz vienas personas vārda, pastāv strīds starp personām, kas nav stājušās likumīgā laulībā, bet, dzīvojot kopā un, pastāvot kopīgai saimniecībai, ir ar abu kopīgiem līdzekļiem iegādājušās nekustamo īpašumu, tad par nekustamā īpašuma īpašnieku ir atzīstama tā persona, kas ierakstīta zemesgrāmatā. Otra persona, kas ar saviem līdzekļiem piedalījusies nekustamā īpašuma iegādē, var griezties tiesā un prasības kārtībā lūgt nekustamā īpašuma īpašnieku segt viņas

izdarītos ieguldījumus nekustamajā īpašumā. Prasīt ½ no šī īpašuma tā persona, kura nav šī nekustamā īpašuma īpašnieks, nevar.

11. Civillikums atļauj laulātajiem savstarpēji slēgt dažādus līgumus, kas attiecas uz rīcību ar viņiem jau piederošo mantu, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu. Šādi līgumi nav laulības līgumi, jo nenosaka laulāto mantisko attiecību režīmu. Sadalīt vai apvienot var mantu, kas reāli pastāv, bet laulības līgums attiecas arī uz to mantu, kas nākotnē vēl tikai radīsies. Ar to atšķiras laulības līgumi kā specifiski līgumi par laulāto mantisko attiecību režīmu no citiem līgumiem, kas arī attiecas uz rīcību ar laulāto mantu.

Ja laulātie, neatceļot likumiskās mantiskās attiecības, slēdz līgumu par laulāto kopīgās mantas sadali, vai laulātā atsevišķo mantu iekļauj mantas kopībā, vai vienojas par laulāto kopīgās mantas pārvaldīšanu, šāds līgums nebūs laulības līgums, jo attiecas tikai uz jau pastāvošo mantu, bet visa pārējā manta, kas radīsies laulības laikā, būs pakļauta likumisko mantisko attiecību noteikumiem. Ja šāds līgums ir noteiktā kārtībā publiskots un ierakstīts laulāto mantisko attiecību reģistrā un zemesgrāmatā, tad tas ir saistošs trešām personām. Atkarībā no tā, vai manta, attiecībā uz kuru tiks slēgts līgums, ir laulāto kopīgā manta, vai tā ir uzskatāma par viena laulātā atsevišķu mantu vai atsevišķi iegūtu mantu, var izšķirt triju veidu līgumus par mantas sadali un atsevišķās mantas noteikšanu, t.i.,:

1) tās laulāto kopīgās mantas sadale, kura ir ierakstīta zemesgrāmatā kā laulāto kopīga manta vai arī zemesgrāmatā ir ierakstīts viens laulātais, bet manta atbilst Civillikuma 89.panta otrajai daļai – ir laulāto kopīga manta;

2) laulātā atsevišķās mantas noteikšana, atbilstoši Civillikuma 91.panta 1.punktam, neatceļot likumisko mantisko attiecību režīmu;

3) laulātā atsevišķi iegūtās mantas leģitimācija – nosakot konkrētu mantu kā viena laulātā atsevišķi iegūtu mantu. Šādā veidā, noslēdzot līgumu, atsevišķi iegūtā manta, kura pašlaik Civillikumā definēta netiek, tiek leģitimēta un ir iespējams novērst turpmākos strīdus par šīs mantas piederību un pasargāt to nozaudējumiem vai pat atsavināšanas.

12. 1937.gada Civillikuma normām, kas regulēja pārvaldības un lietošanas tiesību, bija izteikti imperatīvs raksturs, jo sieva, pastāvot likumiskajai mantisko attiecību sistēmai, nevarēja aizliegt vīram pārvaldīt un lietot savu mantu, izņemot atsevišķo, kā arī vīrs nevarēja no šīs tiesības atteikties bez likumiska pamata, tādēļ laulāto attiecības pilnībā noteica likums. Mūsdienās laulātajam ir tiesības pašam izlemt – nodot vai nenodot savu mantu otram laulātajam, un pēdējam – pieņemt vai nepieņemt to savā pārvaldībā. Šīs normas ir ieguvušas dispozitīvu raksturu un laulātie savas tiesiskās attiecības var mainīt, pusēm vienojoties, ievērojot Civillikuma vispārējos noteikumus par darījumiem, tā kā nav pamata aizliegt

vienam laulātajam nodot savu atsevišķo mantu pārvaldībā un lietošanā otram laulātajam ar tādiem pašiem noteikumiem kā trešai personai. Pēc Civillikumā noteiktā nav skaidrs laulāto mantas pārvaldības un lietošanas tiesību saturs un pilnvarojuma apjoms. Tādēļ, lai izslēgtu neskaidrības mantas pārvaldīšanā un novērstu mantas nepamatotus aizskārumus, laulātie var slēgt savstarpēju līgumu par mantas pārvaldīšanu, atbilstoši Civillikuma 90.pantam, vai laulātais savu atsevišķo mantu var nodot pārvaldīšanā otram laulātam. Slēdzot šādu mantas pārvaldības līgumu, tajā jāiekļauj noteikumi par laulātā vai laulāto pārvaldības un lietošanas tiesību saturu, un pilnvarojuma apjomu.

13. Pastāvot likumiskajām mantiskajām attiecībām laulātie var noslēgt līgumu par uzturlīdzekļu došanu un noslēgtā līguma objekts būtu laulāto mantiskās attiecības laulības šķiršanas vai citā gadījumā, kad pie noteiktiem apstākļiem iestājas konkrēti nosacījumi - otra laulātā nodrošināšana ar uzturlīdzekļiem vai vienreizēja pabalsta, noteikta summas apmērā, izmaksāšana. Civillikumā ir iekļauta norma, ka bijušajam laulātajam nav pienākums dot uzturu otram laulātajam, ja tas izvairās iegūt līdzekļus uzturam ar savu darbu. Ir jāņem vērā abu laulāto materiālie apstākļi, tomēr primārais, nosakot maksimālo uzturlīdzekļu apmēru, ir laulātā uzturdevēja mantiskais stāvoklis.

1937.gadā, veidojot jauno Civillikumu, bija izteikta doma, ka laulātajiem būs tiesība prasīt uzturlīdzekļus arī par pagājušo laiku tikai tajā gadījumā, ja viņam bija jātaisa parādi un jācieš zaudējumi šo uzturlīdzekļu nemaksāšanas dēļ, kas balstījās uz to, ka saskaņā ar Civillikuma 95.panta pirmo un otro daļu (1937.gada redakcijā) vīram bija pienākums segt ģimenes un kopīgās māsaimniecības izdevumus, bet nepieciešamības gadījumā – arī sievai.

Mūsdienās uzturlīdzekļu prasība par pagājušo laiku nav pamatota, jo abiem laulātajiem ir vienādas tiesības un pienākumi ģimenes un māsaimniecības izdevumu segšanā (Civillikuma 95.pants) un, ja laulātais nav prasījis, tad viņam acīmredzot bija līdzekļi sevi uzturēt, kas atbilst viņa ieguldījumam ģimenes un māsaimniecības izdevumos. Tādēļ būtu netaisnīgi prasīt no otra laulātā uzturlīdzekļus ar atpakaļejošu datumu un tas būtu pretrunā ar labticīguma principu. Tomēr, ja laulātais, kam pienākas uzturs, kaut kāda attaisnojama iemesla dēļ nav cēlis prasību uzreiz un viņam par nemaksāšanas laiku ir radušies parādi, kas pārsniedz viņa mantas apjomu, tad būtu taisnīgi apmierināt prasību arī par pagājušo laiku – kā zaudējumu atlīdzību. Mūsdienās uzturdošanas pienākums šķirtās dzīves dēļ nebūs bieža parādība, jo, ja veidojas tāda situācija, ka jāceļ prasība, tad laulība visbiežāk ir pilnībā izirusi, un viens no laulātajiem parasti iesniedz prasību par laulības šķiršanu. Šajā gadījumā jāpiemēro Civillikuma 80.pants, kas nosaka tiesības prasīt uzturu pēc laulības šķiršanas. Labākā gadījumā laulātie vienojas paši. Tomēr, ja laulību šķirot, tiks konstatēts, ka bijušais

laulātais, kurš prasa uzturu, ar savām darbībām ir veicinājis laulības iziršanu, tad šis laulātais uzturlīdzekļus no otra laulātā prasīt nevarēs.

14. Laulības līguma mērķis ir pārgrozīt pastāvošās laulāto mantiskās attiecības, nevis regulēt konkrētu īpašuma objektu piederību. Laulības līguma saturs Civillikumā ir stingri noteikts no paša likumdevēja un līgumslēdzēju griba šajā ziņā ir ierobežota. Civillikums atļauj laulātajiem izvēlēties tikai vienu no diviem laulības līguma veidiem - visas mantas šķirtību vai mantas kopību, un laulības līgumi ir tikai tie, ar kuriem tiek noteikts visas laulāto mantas šķirtības vai mantas kopības režīms. Līgumslēdzēju ierobežošana ar likumā paredzētiem līgumu veidiem nodrošina trešo personu intereses, jo, pretējā gadījumā, trešai personai būtu neiespējami orientēties dažādos līgumu veidos un trešās personas intereses, nodibinot tiesiskas attiecības ar laulātiem vai laulājamiem, varētu ciest. Formas ziņā laulības līgumi atšķiras no līgumiem vispārējā nozīmē, kad darījuma forma ir atkarīga no līgumslēdzēju brīva ieskata, izņemot tikai likumā tieši norādītos gadījumus. Laulības līguma objekts ir laulāto mantiskās attiecības. Šāda līguma objekts nevar būt laulāto personiskās attiecības vai laulāto attiecības ar bērniem. Ja laulības līgumā noteiktais laulāto mantisko attiecību režīms ir pretrunā ar Civillikumā noteiktā laulāto mantas režīma pamatpazīmēm, t.i., ir kļūda visā laulības līguma regulēšanas priekšmetā, tad šis līgums ir atzīstams par spēkā neesošu, jo, noslēdzot ar Civillikumu pretrunā esošu laulāto mantisko attiecību līgumu, visas mantiskās attiecības, kas turpmāk radīsies uz šī līguma pamata, būs pretrunā ar Civillikumu un tādēļ atzīstamas par spēkā neesošām. Laulāto mantisko attiecību reģistri pēc savas uzbūves un darbības ir līdzīgi zemesgrāmatām, kuru darbības pamatā ir publiskās ticamības princips. Arī laulāto mantisko attiecību reģistra pamatā ir publiskās ticamības princips: tikai tas ir saistošs trešajām personām attiecībā uz laulāto mantiskajām attiecībām, kas ir reģistrēts šajā reģistrā, izņemot, ja šīs mantiskās attiecības tieši neizriet no paša likuma.

Civillikumā būtu ieviešama Igaunijas un Krievijas pieredze, ka laulātajiem ir iespēja slēgt laulības līgumu tikai uz atsevišķu viņu mantas daļu, pārējo mantas masu atstājot likumisko mantisko attiecību režīmā. Līdz ar to vienlaicīgi līdzās pastāv laulāto likumiskā un līgumiskā mantisko attiecību sistēma. Būtisks nosacījums dalītās mantas režīma gadījumā ir, ka laulības līgumā obligāti jānosaka tās mantas turpmākais statuss, kas radīsies laulības laikā - vai šī manta kļūs par līgumiskās vai par likumiskās mantas masas daļu. Tāpat ir ieviešama Vācijas un Krievijas pieredze, ka laulības līgumu saturs var aptvert daudzus jautājumus, kas attiecas uz laulāto savstarpējām mantiskām attiecībām - par laulāto uzturlīdzekļiem laulības laikā un pēc laulības šķiršanas; par laulāto kopējās mantas pārvaldības tiesību apjomu; par ģimenes un māsaimniecības izdevumu segšanas kārtību.

Atbalstāma arī Krievijas pieredze, ka laulātajam ir pienākums informēt savu kreditoru par laulības līguma noslēgšanu, tā grozīšanu vai izbeigšanu, un, ja laulātais nav izpildījis šo pienākumu, tad viņš atbild par savām saistībām, neatkarīgi no laulības līgumā noteiktā, t.i., viņš atbild tā, it kā starp laulātajiem laulības līguma nebūtu un pastāvētu likumiskās mantiskās attiecības. Tādējādi laulātais ir ieinteresēts informēt savus kreditorus par laulības līguma saturu.

15. Iekļaujot laulības līgumā noteikumus laulības šķiršanas gadījumam un paredzot, ka, šķirot laulību, laulātais veiks zināmas darbības par labu otram laulātajam, ir jāievēro laulāto vienlīdzības princips un *a priori* nedrīkst pieņemt, ka šķiršanās iniciators vai vainīgais laulības iziršanā būs vīrs (sieva). Ja pie laulības šķiršanas tiesa konstatēs tā laulātā, kuram saskaņā ar laulības līgumu pienākas uzturlīdzekļi, veicinošās darbības laulības iziršanā, tad šis laulātais uzturlīdzekļus saņemt nevarēs un konkrētais līguma punkts būs uzskatāms par spēkā neesošu. Civillikums jāpapildina ar pantu, nosakot, ka laulātajiem ir atļauts likumisko vai līgumisko mantisko attiecību ietvaros iekļaut līgumos noteikumus par uzturlīdzekļu došanu pie laulāto šķirtas dzīves vai laulības šķiršanas gadījumā.

16. Citā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstī pieņemts spriedums par laulības šķiršanu vai laulības neesamību ir atzīstams Latvijā atbilstoši Eiropas Padomes (EP) regulas (EK) Nr. 1347/2000 vai, sākot ar 2005. gada 1. martu, – atbilstoši EP regulas (EK) Nr. 2201/2003 noteikumiem. Ne vienmēr, kad citā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstī būs spēkā stājies tiesas spriedums par laulības šķiršanu vai neesamību, tas dos simtprocentīgu garantiju, ka šis spriedums tiks atzīts arī Latvijā, jo attiecībā uz laulātajiem Latvijā var būt jau iepriekš taisīti tiesas spriedumi, kuri pakļaujas regulā Nr.2201/2003 22.pantā minētajiem sprieduma neatzīšanas pamatiem. Līdz ar to arī laulības šķiršanas vai laulības neesamības sprieduma izpilde Latvijā var būt apgrūtināta vai pat neiespējama, savukārt, no šiem spriedumiem bieži var izrietēt mantiska rakstura saistību izpilde vienam laulātajam pret otru vai abpusēji laulāto pienākumi. Ja sprieduma izpilde nenotiek, jo spriedums netiek atzīts Latvijā, mantisko saistību izpilde izpaliek, kas, savukārt, var radīt vienam vai abiem laulātajiem mantiska rakstura zaudējumus. Tādēļ, pirms šķirt laulību vai iesniegt prasību par laulības atzīšanu par neesošu citā ES dalībvalstī, rūpīgi jāizvērtē juridiskā situācija un jāapsvēr, vai gadījumā sprieduma atzīšanai Latvijā nepastāv kādi neatzīšanas pamati, saskaņā ar regulas Nr.2201/2003 22.pantā minētajiem neatzīšanas pamatiem. Ja sprieduma atzīšana varētu būt apšaubāma, tad labāk ir prasību par laulības šķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu iesniegt Latvijas tiesā, atbilstoši Civilprocesa likuma noteikumiem.

17. Manta, kas laulātajiem piederējusi pirms laulības, noslēdzot laulības līgumu par mantas kopību, turpmāk ietilpst laulāto mantas kopībā, nevis tikai tā manta, kas iegādāta vai iegūta laulības laikā. Abu laulāto kopīgo mantu veido kā pirmslaulības manta, tā laulības laikā iegūtā un iegādātā manta, arī attiecībā uz nekustamu īpašumu, ja tiek noslēgts līgums par mantas kopību, tad zemesgrāmatā attiecīgi ir izdarāma atzīme par šāda režīma noteikšanu starp laulātajiem ar laulības līgumu. Pēc laulāto mantas kopības režīma vispārējā principa (Civillikuma 124. un 125.pants), visa manta, kas nav noteikta par laulātā atsevišķo mantu, ieplūst mantas kopībā. Par laulāto atsevišķo mantu līgumā par mantas kopību nevar noteikt katra laulātā pirmslaulības mantu, jo tas ir pretrunā ar Civillikuma noteikumiem un attiecas tikai uz laulāto likumisko mantisko attiecību sistēmu. Tā manta, kas laulātajiem piederējusi pirms laulības, noslēdzot laulības līgumu par laulāto mantas kopību, turpmāk ietilpst laulāto mantas kopībā (124.pants). Civillikuma 124.pantu nevar piemērot pie laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām.

Ja laulības līgumā par laulāto mantas kopību tiek paredzēts, ka pirmslaulības manta (kā vienota mantas masa, nevis atsevišķi izdalīti konkrēti īpašuma objekti – kā atsevišķā manta) tiek saglabāta kā katra laulātā atsevišķa manta, tad šāds laulības līgums daļā par pirmslaulības mantu ir spēkā neesošs, atbilstoši Civillikuma 124.pantam, un uz pirmslaulības mantu attiecas Civillikuma noteikumi par laulāto likumiskajām mantiskajām attiecībām. Izriet, ka šāds laulības līgums būtībā satur divas laulāto mantisko attiecību sistēmas – līgumisko laulāto mantas kopības sistēmu un likumisko laulāto mantisko attiecību sistēmu.

18. Laulāto mantas kopības sistēmā līdzās šo mantisko attiecību vispārējai reģistrācijai iespējama tiklab vīra, kā sievas atsevišķās mantas reģistrācija. Katrā laulāto mantas sistēmā atsevišķai mantai ir sava īpatnēja nozīme, un pie likumīgās mantisko attiecību sistēmas atsevišķās mantas jēdziens ir plašāks nekā pie līgumiskās mantas kopības sistēmas, jo pie pēdējās atsevišķās mantas priekšmeti ir jādefinē precīzi, vispārīgs uzskaitījums šeit neder. Pēc līgumiskās mantas kopības sistēmas viena laulātā atsevišķā manta arī ir saprotama šaurākā uztverē, jo dominē lielākas mantas kopības intereses. Salīdzinājumā likums arī vairāk aizsargā laulāto kopējo mantu nekā viena laulātā atsevišķo mantu, kas redzams arī no šīs kopējās mantas atbildības pret trešām personām (Civillikuma 129.pants un turpmākie panti).

Laulāto atsevišķai mantai ir izņēmuma raksturs kā likumiskā, tā līgumiskā sistēmā: tā nepāriet uz mirušā laulātā mantiniekiem, laulībai izbeidzoties, tā paliek katram laulātam bez pienākuma to dalīt uz pusēm, tai paredzēta īpaša atbildība par laulāto saistībām pret trešām personām un par saistībām ģimenes un kopīgās mājāsaimniecības labā. Civillikuma 125.pants

paredz, ka laulības līguma par mantas kopību gadījumā atsevišķo mantu laulātie nosaka tikai līgumā, jo, saglabājot kā katra laulātā atsevišķo mantu arī to mantu, kas paredzēta 91.pantā, ar to tiktu likvidēta laulāto mantas kopības jēga.

19. Laulības līgumos Civillikums nepieļauj iekļaut noteikumus, saskaņā ar kuriem, vienam laulātajam piederošs īpašums pāriet otra laulātā īpašumā, t.i., ja pirms līguma noslēgšanas manta ir reģistrēta uz viena laulātā vārda, tad, slēdzot laulības līgumu, tajā nedrīkst paredzēt, ka no laulības līguma noslēgšanas brīža, attiecīgā manta pāriet otra laulātā īpašumā, kļūst par otra laulātā atsevišķu mantu. Šāds noteikums ir pretrunā ar Civillikuma 117.pantu, jo pie visas mantas šķirtības līguma katrs laulātais patur sev piederošo mantu un īpašuma tiesību pāreja ar laulības līgumu nav atļauta, jo tad tas nav laulības līgums, bet gan dāvinājuma vai mantas atsavinājuma līgums. Laulības līgumos nevar iekļaut noteikumus, ka nekustamais īpašums maina īpašnieku. Šāds līgums var tikt apstrīdēts un atzīts par spēkā neesošu visā apjomā vai daļā, atkarībā no tā, vai tas nodibina laulāto mantisko attiecību režīmu vai tikai nosaka nekustamā īpašuma pāreju no viena laulātā īpašuma otra laulātā īpašumā. Laulāto mantas šķirtības līguma gadījumā katrs laulātais patur īpašuma tiesības uz mantu, ko tas laulībā ienesis un arī uz to, ko tas laulības laikā ieguvis. Īpašuma tiesības uz otra laulātā mantu iegūstamas uz vispārēja pamata, t.i., saistību un lietu tiesībās paredzētos īpašuma iegūšanas gadījumos. Mantas šķirtības princips redzams arī laulāto ienākumu sadalīšanā. Katrs laulātais iegūst ienākumus ne tikvien no tās mantas, ko tas laulībā ienesis, bet arī no tās, ko tas laulībā ieguvis. Teiktais izriet no Civillikuma 117.panta.

20. Civillikums neparedz laulāto atsevišķās mantas pastāvēšanu visas laulāto mantas šķirtības režīmā. Ja laulātie laulības laikā slēdz visas mantas šķirtības līgumu, taču laulātajiem jau ir kopīgā īpašumā kustama vai nekustama manta, tad papildus laulības līgumam var slēgt līgumu, ar kuru laulātie sadala kopīgā īpašumā esošos objektus vai arī laulības līgumā sadala kopīpašumā esošos objektus. Laulības līgumā pie visas laulāto mantas šķirtības nevar pastāvēt atsevišķi īpašuma objekti, kas ir laulāto kopīgs īpašums. Laulības līgumā pie visas laulāto mantas šķirtības katrs laulātais ir tiesīgs brīvi rīkoties ar sev piederošo mantu, neprasot otra laulātā piekrišanu. Pretējs noteikums ir pretrunā ar Civillikuma 117.pantu. Civillikuma nodaļa par visas laulāto mantas šķirtību būtu jāpapildina ar pantu, kas nosaka, ka līgumiskajā visas mantas šķirtības sistēmā katra laulātā manta ir viņa atsevišķā manta. Šādā gadījumā arī zemesgrāmatā pie konkrētiem nekustamā īpašuma objektiem tiek pievienota atzīme, ka tas ir viena laulātā īpašums un starp laulātajiem ir noslēgts līgums par visas mantas šķirtību.

21. Paziņojumā laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” jānorāda, kādu mantisko attiecību režīmu laulātie ir izvēlējušies, citādi šim sludinājumam nav nekādas jēgas. Saskaņā ar Personu apliecinošu dokumentu likumā noteikto, pilsoņu pasēs nav jābūt ierakstam, ka laulāto starpā ir noslēgts laulības līgums, jo likums nosaka kā obligāti ierakstāmās ziņas, tā pēc paša pilsoņa vēlēšanās ierakstāmās ziņas, savukārt, informācijas par laulības līgumu ierakstīšanu likums neparedz. Tātad, personām ir visas iespējas izvairīties no šo ziņu publiskošanas, lai gan Ministru kabineta noteikumu šādas atzīmes ierakstīšanu laulāto pasēs paredz, un trešajām personām, pirms darījumu uzsākšanas ar nekustamo īpašumu, ir jāpārlicinās laulāto mantisko attiecību reģistrā un zemesgrāmatā, vai attiecīgā persona, kura rīkojas ar konkrēto nekustamo īpašumu nesastāv laulībā un vai starp šo personu un viņas laulāto nav noslēgts laulības līgums. Attiecībā uz nekustamu īpašumu – tā ierakstīšana zemesgrāmatā un reģistrācija laulāto mantisko attiecību reģistrā ir divi nelokāmi noteikumi, jo tikai reģistrā reģistrētu nekustamu īpašumu zemesgrāmatu nodaļa ieraksta zemesgrāmatās.

Ne Civillikums, ne Ministru kabineta noteikumi nereglamentē, cik ilgā laikā no paziņojuma publikācijas laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” jāiesniedz dokumenti laulāto mantisko attiecību reģistrācijai laulāto mantisko attiecību reģistrā. Šāda neregulēta nianse apgrūtina trešās personas, kurām nekustamās mantas statusa noskaidrošana ir nepieciešama. Tādēļ Civillikuma 115.pantu būtu nepieciešams precizēt, papildinot 115.panta otro daļu aiz vārdiem "saistošu spēku pret trešajām personām, tie..." ar vārdu “nekavējoties”. Šādā gadījumā būtu saskaņots 115. un 143.pantu formulējums.

22. Ja notārs ir izskaidrojis laulātajiem līguma noteikumus un tā pretrunas ar Civillikumu, tas nenozīmē, ka notārs no sevis ir noņēmis amatpersonas civiltiesisko atbildību. Ja notārs ir apliecinājis tādu dokumentu, kura kaitīgums laulātajiem vai trešajām personām nevarēja un nedrīkstēja palikt notāram nezināmi, taču notārs nezināja par šī dokumenta neatbilstību un pretrunām ar likumiem, tad notāra nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā rupja neuzmanība. Ja notārs zin par Civillikuma un līguma pretrunām, un informē laulātos par to, bet taisa par šo līgumu notariālu aktu, jo tikai ar notariālu aktu laulības līgums iegūst publiska dokumenta spēku, kas pildāms kā pašiem laulātajiem, tā trešajām personām, tad šajā gadījumā notāra nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā ļauns nolūks vai rupja neuzmanība. Ja notārs zin par Civillikuma un līguma pretrunām, un neinformē laulātos par to, jo uzskata, ka tādu noteikumu iekļaušana līgumā ir līgumslēdzēju pušu brīva griba, tad šajā gadījumā notāra nodarīto zaudējumu vainas pakāpe ir kvalificējama kā rupja neuzmanība.

Apliecinot ar Civillikumu pretrunā esošu laulāto mantiskās attiecības regulējošu līgumu, notāra darbības ietver sevī visus nepieciešamos priekšnoteikumus, lai varētu prasīt zaudējumu atlīdzību. Ja zaudējumi radušies, notāram tīši, ar nodomu pārkāpjot amata pienākumus vai pieļaujot rupju neuzmanību, tad apdrošinātājam nav pienākums notāra radītos zaudējumus segt no notāra civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas summas. Šos zaudējumus notāram jāsedz no saviem personīgiem līdzekļiem.

23. Laulības līgumi ir taisāmi tikai kā notariāli akti, uz tiem nevar apliecināt tikai pušu parakstu īstumu, jo tiem, saskaņā ar Notariāta likumu, ir jāatbilst šādiem nosacījumiem:

- 1) apliecinot laulības līgumu, norādāmi tā dalībnieku gribas izteikumi;
- 2) notariālā akta – laulības līguma dalībnieki ir personas, kas izteic gribu savā vārdā;
- 3) laulības līgumi nodibina zemesgrāmatās nostiprināmas tiesības;
- 4) laulības līgums ar zvērināta notāra notariālā akta palīdzību kļūst par publisku dokumentu, lai tam piedotu saistošu spēku attiecībā pret trešajām personām.

Pētījuma rezultātu publicēšana

Promocijas darba autores pētījuma rezultāti un galvenās pamatnostādnes publicēti šādos Latvijas Universitātes zinātnisko rakstu krājumos:

- Latvijas Universitātes raksti, „Juridiskā zinātne” krājums Nr.657, 2003, zinātniskais raksts „Laulāto atsevišķa manta”;
- Latvijas Universitātes raksti, „Sociālās zinātnes” krājums Nr.665, 2003, zinātniskais raksts „Nekustamais īpašums kā laulāto kopīga manta”.

Promocijas darba autores pētījuma rezultāti atreferēti Latvijas Universitātes 61.konferencē, 2003.gada 13.februārī, referāts „Nekustamais īpašums laulāto mantiskajās attiecībās”.

Promocijas darba autores pētījuma rezultāti apkopoti un iesniegti Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras telpā 20.-21.gs. mijā” 2004.gada 29.-30.janvārī, Rīgā, zinātniskais referāts „Laulāto mantiskās attiecības Latvijā un ārvalstīs”.